

Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi

The Journal of Near East University Faculty of Theology

ISSN: 2148-6026 | e-ISSN: 2687-4121

Haziran / June | 2023/9/1

ETKİLİ İLETİŞİM AÇISINDAN KUR'ÂN'DAKİ BEDEN DİLİNE DAİR UNSURLAR

Elements Regarding Body Language in The Qur'an for Effective Communication

ARSLAN KARAOĞLAN

Doç. Dr., Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, Temel İslam Bilimleri
Tefsir Anabilim Dalı, Niğde, Türkiye.

Assoc. Professor., Niğde Ömer Halisdemir University, Faculty of Islamic Sciences, Department of
Basic Islamic Sciences, Niğde, Türkiye.

akaraoglan@ohu.edu.tr

ORCID ID: 0000-0003-0411-3750

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü | Article Types: Araştırma Makalesi | Research Article

Geliş Tarihi | Received: 16.01.2023

Kabul Tarihi | Accepted: 14.03.2023

Yayın Tarihi | Published: 15.06.2023

Bu çalışma, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nin 10-12 Ekim 2019 tarihleri arasında Eskişehir'de düzenlediği "I. Uluslararası Din ve İnsan" Sempozyumunda "Din, Dil ve İletişim" adlı başlıkla sözlü olarak sunulmuş olup, "Etkili İletişime Giden Yol: Vahyin Dilinde Beden Dili" başlıklı bu tebliğimiz "Etkili Bir İletişim Açısından Kur'ân'daki Beden Diline Dair Unsurlar" başlığı haline dönüştürülmüş ve büyük oranda değiştirilmiş ve makale formatına sokulmuş halidir.

Atıf | Cite as

Karaoğlan, Arslan. "Etkili İletişim Açısından Kur'ân'daki Beden Diline Dair Unsurlar". *Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/1 (Haziran 2023), 23-41.

<https://doi.org/10.32955/neu.ilaf.2023.9.1.02>

Karaoğlan, Arslan. "Elements Regarding Body Language in The Qur'an for Effective Communication". *The Journal of Near East University Faculty of Theology* 9/1 (June 2023), 23-41.

<https://doi.org/10.32955/neu.ilaf.2023.9.1.02>

İntihal | Plagiarism

Bu makalenin ön incelemesi alan editörü, içerik incelemesi ise iki dış hakem tarafından çift taraflı kör hakemlik modeliyle incelendi. Benzerlik taraması yapılarak intihal içermediği teyit edildi.

The preliminary review of this article was reviewed by the field editor and the content review was reviewed by two external reviewers using the double-blind peer-review model. It was confirmed that it did not contain plagiarism by scanning for similarity.

Telif Hakkı | Copyright

Yazarlar, dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY- NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır. Bu makale, Creative Commons Atıf Lisansının (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>) hüküm ve koşulları altında dağıtılan açık erişimli bir makaledir.

Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution License (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

Etkili İletişim Açısından Kur'ân'daki Beden Diline Dair Unsurlar

Öz

Beden dili, verici ve alıcı yönüyle iki taraflı bir bilişimden teşekkül etmektedir. Dolayısıyla bu dili kullanmak önemli olduğu kadar, diğerlerinin dilini okumak da iletişimin bir gereği ve gerçeğidir. İnsanların duygu, düşünce, istek, gereksinim ve ruhsal zenginliklerini paylaşmada kullandıkları konuşma dilinin dışında yer alan esas öge beden dilidir. Beden dili ile verilen mesajlar, insanlarla anlaşmada en temel araçlardır. Bu bakımdan duygu, düşünce ve tavırları yansıtmada beden dili, sözlü dilden daha büyük bir etkiye sahiptir. Anlaşıldığı üzere, vahyin indirilmesiyle ortaya çıkan yazılı ve şifahi din dilinin yanı sıra, tarihin farklı evrelerinde insanlara söz ve edimleriyle rol model olmak üzere peygamberlerin gönderilmiş olması, dinin anlatılması ve yaşanmasında beden dilinin ne kadar değerli ve fonksiyonel olduğunu göstermek için yeterlidir. Kur'ân, bazen ilk muhatapların ilâhî mesaj karşısındaki davranışlarına vurgu yapmış, bazen de kıyamete kadar var olacak birey ve toplumların Kur'ân'a karşı ortaya koydukları davranışlara dikkat çekerek insanın psikolojik nitelikleri hakkında bilgi vermiştir. Kur'ân, bu amaçla konuşmanın yeterli olmadığı durumda beden diline vurgu yapmıştır. Ayrıca onda bir mesaj karşısında olumsuz tutum içinde olan bir kimsenin, bu tavrını bedensel hareketlerle nasıl ortaya koyduğuna ilişkin bilgiler mevcuttur. Böylece bildirişimdeki verimi artırıp, mesajlar karşısındaki tavırları belirleyerek tebliğciye, muhatap tanıma konusunda yeni ve farklı açılımlar sağlar. Beden dilinin verdiği mesajı anlamının en iyi ve en doğru yolu bedeninin ve organlarının hareketlerinin bir bütün olarak değerlendirmekten geçtiğini söylemek mümkündür. Örneğin insanoğlunun hissettiği sevinç ve üzüntü yüzünde belirir ve bu durum muhataplar tarafından çok net anlaşılır. Dolayısıyla yüz, mutluluğu ve kederi dışı vuran bir yapıya sahiptir. Bir başka ifadeyle insanın taşıdığı psikolojik hal, yüzdeki kasların aldığı şekli daha belirleyici kılmaktadır. Sevinçli olan ile sıkıntı içindeki kişinin kan dolaşımı farklı olacağından buna bağlı olarak yüzünde de değişiklik olacaktır. Çehre kalbin aynası olduğuna göre iç dünyada var olan mutluluk, sıkıntı ve keder gibi duyguların ilk yansıdığı yerin yüz olduğunu söylemek mümkündür. Bu çerçevede eylem ve hareket gruplarına bakmadan bir hareketi değerlendirmek ve yorumlamak yanlış anlamalara sebep olabilir. Yapılan araştırmalar, sözsüz işaretlerin, söz karşısında daha etkili olduğuna dikkat çekmiş, ikisi arasında zıtlık olduğunda sözel olmayan hareketlerin daha belirleyici olduğuna vurgu yapmaktadır. Bundaki haklılık oranı, beden hareketlerinin kendiliğinden meydana gelip kontrol altına alınmasının mümkün olmamasıdır. İnsanın sosyal çevreye karşı tavrı, beden dili ile anlaşıldığından, onları iyi kavrayıp anlamak için bu dilin sinyallerinin bilinmesiyle ve sağlıklı okunmasıyla doğru orantılıdır. Bu makalede Kur'ân'da beden diline ait birçok kavramın varlığına dikkat çekilmiştir. Sözelimi âyet (alamet, işaret), sembol, remz (kaş, göz, dudak, baş, el-kol hareketleri), vahy (işaret) ve savm (sukut etme) ve beyan gibi kavramlar bunlar arasındadır. Bu incelemede, beden dilinin işlevsel olarak, iletişimdeki yeri ve görevi saptanmış ve onun kategorik çerçevesi çizilmeye çalışılmıştır. Daha sonra son dönemde bütün dünyada değeri ve popülaritesi artan beden dilinin, Kur'ân'daki kullanım yeri ve oranı üzerinde durulmuştur. Böylelikle beden dilinin ilâhî hitabın muhatap kitleye etkili bir şekilde iletilmesinde önemli bir katkısı olduğu net bir şekilde anlaşılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, İletişim, Beden Dili, Âyet, Organ.

Elements Regarding Body Language in The Qur'an for Effective Communication

Abstract

Body language consists of two-sided informatics, the transmitter and the receiver. Therefore, as it is important to use this language, reading the language of others is a necessity and reality of communication. The language that people use to share their feelings, thoughts, wishes, needs and spiritual wealth is body language. Messages given through body language are the most basic tools in communicating with people. In this respect, body language has a greater effect than verbal language in reflecting feelings, thoughts and attitudes. As it is understood, the fact that prophets were sent to be role models with their words and deeds at different stages of history, as well as the written and oral language of religion that emerged with the revelation of the revelation, is sufficient to show how valuable and functional body language is in the telling and living of religion. The Qur'an sometimes emphasized the behavior of the first interlocutors in the face of the divine message, and sometimes gave information about the basic features of human psychology by revealing the attitudes of the people who will come until the end of time towards the message of the Qur'an. For this purpose, the Qur'an has suggested body language where speaking is meaningless. In addition, in On, there is information about how a person who has a negative attitude towards a message reveals this attitude with bodily movements. Thus, it increases the efficiency in communication and determines the attitudes towards the messages, providing new new initiatives to the notifier in terms of getting to know the addressee. It is possible to say that the best and most accurate way to understand the message of body language is to evaluate the movements of the

body and its organs as a whole. for example, happiness or sadness in a person is reflected on his face and it is read on his face like a book. This means that the face/face is like a book consisting of invisible lines that reflect both the happiness and the pain inside. In other words, since the psychological state of the person affects the blood circulation, it causes a change in the face as the blood passes through the face. The blood circulation of the person who is happy and the person who is in pain will be different, and as a result, the face will reflect differently. For him, the lines and expressions of happiness, excitement and pain on the face are different. Since the face is the mirror of the heart, it is possible to say that the first place where emotions such as happiness, distress and sadness in the inner world are reflected is the face. In this framework, evaluating and interpreting a movement without looking at the action and movement groups may cause misunderstandings. According to studies, non-verbal cues are at least five times more effective than the verbal channel, and when there is a paradox between the two, people have taken into account non-verbal actions without looking at verbal expressions. The justification for this is that it is not possible for body movements to occur spontaneously and be controlled. Since the attitude of a person towards the social environment can be understood with body language, it is closely proportional to knowing and reading the signals of this language in order to comprehend and understand them well. Body language refers to a two-sided information process, the receiver and the transmitter. Therefore, as much as it is important to use this language, reading and understanding the language of others is also a necessity and reality of communication. In this article, attention is drawn to the existence of many concepts of body language in the Qur'an. For example, concepts such as verse (sign, sign), symbol, remz (eyebrow, eye, lip, head, hand-arm movements), revelation (sign) and assertion (silence) and declaration are among these. In addition to these concepts, actions such as head, face, eye, eyebrow, forehead, cheek, mouth, ear, hand, foot and leg movements, gaze styles, sitting and standing styles, which are the means of expression of body language, are given meaning to messages. vehicle has been made. Accordingly, in this study, the functional place and role of body language in communication has been determined and its categorical framework has been tried to be drawn. Then, the place and rate of use of body language, which has increased in value and popularity all over the world, in the Qur'an is emphasized. Thus, it is clearly understood that body language has an important contribution to the effective transmission of the divine address to the addressee.

Keywords: Tafsir, Communication, Body Language, Verse, Organ.

Giriş

Yüce Allah Kur'an-ı Kerim'de sadece kendisiyle değil insanların kendi aralarındaki iletişimde de beden dilinin önemini ortaya koymuştur. İnsanoğlu, ontolojik olarak diyalog sürecinde aktörlük rolünü üstlenmiştir. Bir arada yaşayabilme kültürü insanların birbirleriyle iletişim kurmalarını zorunlu hale getirmiştir. İnsan, kendini diğerleri ile sağladığı iletişim düzleminde var kılmaktadır.¹ Kişi, iletişim sayesinde ulusal ve uluslararası ölçekte olup bitenlere dair bilgi edinir, iletişime geçer, kendisini ve muhatap kitleyi tanıma ve anlama imkânı bulur, gelişir, dönüşür ve dönüştürür. Bu çerçevede iletişim, insanın yeryüzü ile ve diğer insanlarla ilişkisini verimli hale getirir.²

Âdemoğlu, konuşma kabiliyetini kullanarak anlaşma yoluna girmeden evvel beden dili vasıtasıyla birbirlerini anlamaya çalışmıştır. Dolayısıyla onların kullandıkları beden dili, insanların uyumunu kolaylaştıran ve müşterek karar alma sürecine ivme kazandıran etkin bir dil olmuştur. Fertler beden dili sayesinde duygu ve düşüncelerini diğerleriyle paydaş eylemiştir.³ Belirtmek gerekir ki, Hz. Âdem ile ilgili âyetler bunun böyle olmadığını, onun hem Allah ile hem de İblis ile sözlü diyaloga girdiğini ifade etmektedir. Bu da beden dilinin önceliği diye bir şeyin olmadığını göstermektedir. Hatta insan herhangi bir evrim süreci geçirmediği için bugünkü insan gibi hem sözlü hem de beden dili, iletişiminin aynı anda yaratılıştan var olduğunu söylemek mümkündür. Bir başka ifade ile "Allah, Âdem'e bütün isimleri, yani maddî ve mânevî varlıkların, kavramların isimleriyle bunların özelliklerini veya isim verme, dil icat etme kabiliyetini öğretmiştir.⁴ İnsanı yaratan Allah, onların düşündüklerini beyan edip konuşmak suretiyle

¹ Engin Geçtan, *Psikanaliz ve Sonrası* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2000), 23.

² Zuhâl Baltaş - Acar Baltaş, *Bedenin Dili* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1992), 11, 12.

³ Bu hiyerarşik sıralamaya, Allah'ın yarattığı insana beyanı öğretmesi (er-Rahman 55/3-4), Hz. Âdem'e bütün isimleri öğretmesi (el-Bakara 2/31) ve Allah'ın farklı dilleri yaratmış olması (er-Rum 30/22) vb. âyetler doğrultusunda itiraz edilebilir.

⁴ Hayrettin Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006), 1/104-105.

anlaşmaları için dili, ses tellerini, ayrıca her kavim için ayrı ayrı lisan yaratmıştır. Dili, konuşmayı ve konuşmadaki ses vurgularını yaratan Allah kullarının dillerini en yararlı ve en iyi yerlerde kullanmalarını da emretmiştir.⁵

Vücut, vakialara ve edimlere karşı gereğinden fazla kendi doğallığı içerisinde reaksiyon gösterir. Gerçek duygu ve düşünceleri sözcüklerin arkasına gizlemek mümkün olabilir lakin beden dilini gizlemek çoğu kere olanaksızdır. Bireylerde beden dili, bu beden dilini yönlendiren psikolojik, yani manevî komut yerleri vardır. Bu merkezleri, akıl, kalp ve nefis doldurmaktadır. Burada iletişim kavramının anlamsal örgüsüne ilişkin bilgiler verilmiş ardından beden dilinin vahyin dilinde nasıl değerlendirildiğine ve onun iletişimdeki etkisinin hangi boyutta olduğuna vurgu yapılmıştır. Bu makalede Allah tarafından insanı duyu organlarıyla donatmasının sebebine vurgu yapılmış, kulun verileni alabilmesi, istenileni yerine getirebilmesi, eşyayı ve değerleri kavraması, bu değerler arasından seçimini yapıp verdiği karara göre karşılık görmesi için duyu organlarının varlığının önemine dikkat çekilmiştir. Böylelikle konu ile ilgili gelen âyetler çerçevesinde beden, bedendeki organların sorumlulukları ve hangi görevi yerine getirdiklerine dair gelen sorulara cevap aranmıştır. Ülkemizde teolojik bağlamda beden dili hakkında yapılan çalışmalar olmakla beraber⁶ bu çalışmaların ekseriyeti Hz. Peygamber(sav) örneğinde yapılan çalışmalar olduğu görülmektedir. Son dönemde beden ve bedene ait organların fonksiyonu, yaratılış gayesi ve iletişimdeki yeri gibi konularda etraflı bir çalışmanın olmamasından mütevellit bu makale hazırlanmıştır. Ayrıca söz-eylem bütünlüğünün beden diline yansımalarının iletişimde ve ikna etmede yeri hakkında bir değerlendirmenin gerekliliği hâsıl olmuştur. Makalede iletişim kavramının anlamsal örgüsüne ilişkin bilgiler verilmiş ardından beden dilinin vahyin dilinde nasıl değerlendirildiğine ve onun iletişimdeki etkisinin hangi boyutta olduğuna vurgu yapılmıştır. Ardından beden dilinin kullanılması ve kullanılan bu dilin başkaları tarafından okunması boyutuyla Kur'ân'da geçen âyetler tetkik edilmiştir.

1. Beden Dili ve İletişim Kavramları

İletişim kavramının niteliğine dair şunlar söylenebilir: İletişim; önsezi, fikir, aklın erebileceği olgu, gerçek ve ilkelerin bütününe belleğe gelebilecek her türlü yolla diğerlerine duyurmak ve yaymaktır.⁷ Bu çerçevede iletişim, ana hatları ile bireylerin karşılıklı bilgi alışverişi sürecini tamamlamasıdır.⁸ Yapılan bu tanımlamada var olan halin karşıya belli bir gaye için aktarılması söz konusudur.

İnsanın, kendisini ve etrafındaki toplulukları tanıyıp anlayabilmesi iletişim kanalını iyi ve doğru kullanmasından geçer. Nitekim insanlar iletişim ağının yoğun olduğu bir yaşamın öznesidir. İletişimin olmadığı sosyal yaşamdan söz etmek insanın doğasını zorlayan bir durumdur.⁹ Bu kapsamda iletişim,

⁵ el-İsrâ 17/53; Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebi Bekr b. Ferh el-Kurtubî, *el-câmi li-ahkâmî'l-Kur'ân* (Kahire: Dârü'l-kütübî'l-Mısriyye,1964), 9/145, 10/ 277, 14/18.

⁶ Beden dili, teolojik alanda da ele alınmış, konu ilgili alanın bazı disiplinlerince muhtelif boyutlarda kendi açılarından tetkike tâbi tutulmuştur. Bu meyanda öncelikle Necati Kara'ya ait, "Bir Bildirişim Dizgesi Olarak Beden Dili", (Kur'ân ve Dil-Dilbilim ve Hermenötik- Sempozyumu, Van 2001) isimli tebliğ ve *Kur'an'da Beden Dili* (İstanbul: Ensar Yayınları, 2004) ismi altında kitap boyutunda iki çalışmadan söz edebiliriz. Beden dilini birçok yönüyle ele alan bu çalışma iş hayatında, söyleşilerde, gündelik hayatta ve insanlar arası ilişkilerde, insanların davranışları ile ilgili anlayışı geliştirmeyi amaçlamaktadır. Kur'ân-ı Kerim çerçevesinde beden dili ve insan davranışıyla ilgili açılımlar ele alınmış ve beden dilinin ilâhî hitabın karşı kitleye iletilmesindeki fonksiyonu üzerinde durulmuştur. Bu makalede konuyu ele alan kitaptan farklı olarak söz-amel bütünlüğünün beden diline yansımalarının iletişim açısından önemine ve değerine ilişkin ayrı bir başlıkta bilgiler verilmiştir. Beden dili hadis sahasında da makale boyutlu iki ayrı çalışmaya konu teşkil etmiştir. Bunlardan biri, "Hz. Peygamber ve Beden Dili" ismiyle Bünyamin Erul'a, diğeri "Hz. Peygamber'in Beden Dili", *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8 (2003) başlığıyla Mustafa Karataş'a aittir. Son iki çalışmada konu jest, mimik ve duruş şeklinde genel başlıklar altında ele alınmıştır. Bu araştırmada ise, Hz. Peygamber'in beden diline ait veriler, içerik ve görüntü olarak tetkike tâbi tutulmuş ve bunların ilgili disiplin açısından genel bir değerlendirilmesi yapılmaya çalışılmıştır. Mahmut Kavaklıoğlu, "Sergilediği Beden Dili Açısından Hz. Peygamber", *Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/6 (2004/2), 49-80; Yusuf Macit, "Beden Dili: Hz. Peygamber Örneği", *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 1 (2012), 29-44; Mustafa Işık, "Hadislerde Beden Dili ve İbnu Hibban Örneği", *Bilimname: Düşünce Platformu* 20/1 (2011), 135-149; Ali Arslan, "Resûlullah (sav)'in Anlatım Tarzında Beden Dili Unsurları: Jestler ve Çizimler", *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1 (2014), 81-92.

⁷ Doğan Cüceloğlu, *Yeniden İnsandan İnsana* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1999), 25.

⁸ İbrahim Ethem Özgüven, *Ailede İletişim ve Yaşam* (Ankara: Pdrem Yayınları, 2010),18; Özcan Başkan, *Bildirişim İnsan Dili ve Ötesi* (İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 1988), 17; Fatma Geçikli, *Halkla İlişkiler ve İletişim* (Beta Yayınları: İstanbul, 2010), 255.

⁹ Halil İbrahim Gürcan, *Medya ve İletişim* (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını, 2012), 22; Mehmet Akalın, *Modern Linguistiğe Giriş* (İzmir: Ticaret Matbaacılık,1983), 9.

belli bir amaç doğrultusunda gönderici ile alıcı arasında anlamlı ve muhatabı etkileyen sinyallerin bütünü temsil eden bir kavramdır.¹⁰

İletişim sürecinde ileti kavramı, verici merkezinden alıcıya ulaştırılması arzulanan görüşü, bilgiyi, haberi, edimleri, talepleri ve becerileri kapsar.¹¹ Her iletinin mahiyeti verici merkezi yönünden değerli ve önemlidir. Kaynak, iletideki anlam ve içeriği alıcı ünite ile paylaşımcı bir tutum sergilerler. Lakin, hedef-alıcı olan birey, gelen iletiyi farklı yorumlayabilir veya mesaja yanlış anlam yükleyebilir. Durum böyle olunca da iletişimsizlik söz konusu olabilir.¹² İletişimin en önemli unsurlarından bir olan kanal ise, söz, yazı, resim, karikatür, şekil, beden hareketi, bilişim çağına ait sinema, televizyon, radyo ve internet gibi araçları kapsayan bir kavramdır. Modern çağın getirilerine paralel olarak günümüzde, teknik araç ve gereçler kanalıyla bireyler karşılıklı olarak uzaktan iletişim kurabilmektedirler.¹³

İletişimin bir parçası olan beden dili çağdaş bir bilimdir. Beden dili uzmanları, sadece bir organın eylemlerinin bir şeyin doğru anlaşılmasında yeterli olmayacağını, diğer organların hareketleriyle değerlendirildiğinde tam bir anlamının gerçekleşeceğini ifade etmişlerdir. Başka bir deyişle hareketlerle ilgili doğru bir anlam ağının ortaya çıkması için beden dilinin bütünlük çerçevesinde ele alınması gerekmektedir.¹⁴

Biri fitrî diğeri kültür olmak üzere beden dilini oluşturan iki temel kaynak vardır. Duyulan kaygı, üzüntü, sevinç, tikslenme ve istemler ile ilgili reflekssel tutumlar doğuştan gelmekle beraber jest¹⁵ ve mimikler¹⁶ ulusal ve etnik özellikli semboller, ret ve kabul manası taşıyan hareketler, esenleşme anlamı yüklü söylemler, farkında olmadan veya insanlarla yapılan mesafeli resmi konuşmalar, makam, kariyer odaklı bağlantılar, müdafaa-sıkıntı remizleri, itaat içerikli ifadeler, gözlerin bakışlarından anlaşılan niyet emareleri, düşmanca ve edebe aykırı beden devinimleri, saç, sakal, giyim ve kuşam ile ifade edilenler gibi bütün bunların hepsi kültüre paralel olarak sonradan gelişme gösteren davranımlardır.¹⁷

Beden dili, sözlü dille beraber bir yabancı dilin öğrenilmesi gibi doğuştan itibaren çoğunlukla bilinçsizce kavranır. İnsanların, ilk dönemlerden beri duygularını, düşüncelerini gereksinimlerini ve tecrübe birikimlerini sözlü dilin yanında vücut dili ile de paydaş ettiklerinde herhangi bir tereddüt söz konusu değildir.¹⁸ Beden dili, insanın varlığının dünyaya ifade edişinin anahtarı, çevreyi ve ötekileri algılayabilmede yardımcı olmaktadır. Bu durum, onun önemini bir kez daha artırmaktadır. "Vücut yalan söylemez."¹⁹ sözü, beden dilinin konuşma içindeki değerine ve işlevselliğine dikkat çekmektedir. Vücut dili, insanın yoktan var olması ile gün yüzüne çıkmış sözlü dille beraber aynı kategoride yer almış ve bunlar, günümüze kadar birbirlerine destek vererek gelmişlerdir. Bu birliktelikleri insanlar var oldukları sürece devam edecektir.²⁰

Beden dilinin kendine özgü bir yapısı vardır. Birey duygularını dile getirirken hem bütün vücudunu hem de bedende yer alan organlarını kullanır. Beden dili, iletişimde en uzaktan başlayarak bedene ait her çeşit tutumu, yönelme işini, gülmeyi ve ağlamaları; ses tınlarını, sarılmayı ve bedensel öz bakımı gibi bedene mal olmuş bütün devinimleri içine almaktadır. Bu aşamada beden bir parçası olan dilin icra ettiği şeye beden sağladığı katkılar beden dilini oluşturmaktadır.²¹ Tüm bunlarla verilen mesajlar insanlarla uzlaşıda ve etkili iletişimde en temel bağlantıyı sağlayan öğelerdir. Bu kapsamda duygu,

¹⁰ Hüseyin Bal, *İletişim Sosyolojisi* (Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Yayınları, 2004), 14.

¹¹ Bal, *İletişim Sosyolojisi*, 14-15.

¹² Yavuz Odabaşı -Mine Oyman, *Pazarlama İletişimi Yönetimi* (İstanbul: Media Cat Kitapları, 2002), 17.

¹³ Doğan Cüceloğlu, *İletişim Donanımları* (İstanbul, Remzi Kitabevi, 2014), 254-255.

¹⁴ Zielke Wolfgang, *Sözsüz Konuşma*, çev. Esat Mermi (İstanbul: Say Yayınları, 1993), 190.

¹⁵ Bir duyguyu, düşünceyi veya bir konuyu anlatırken el, kol, ayak veya baş ile yapılan hareketler ve beden hareketlerinin tamamına verilen isimdir. Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlük* (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2005), 1014.

¹⁶ Bir duyguyu, düşünceyi ya da bir konuyu anlatırken kaş, göz, ağız, yüz hareketleriyle anlatılmasıdır. Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlük*, 1398.

¹⁷ Üstün Dökmen, *İletişim Çatışmaları ve Empati* (İstanbul: Sistem Yayıncılık, 1995), 34; Ercan Kaşıkçı, *Beden Dili* (İstanbul: Hayat Yayınları, 2002), 23.

¹⁸ Mustafa Karataş, *Hz. Peygamberin Beden Dili* (İstanbul: Nun Yayıncılık, 2008), 23-25.

¹⁹ Otto Schober, *Beden Dili*, çev. Süeda Özbent (İstanbul: Arion Basım Yayınları, 1994), 9.

²⁰ Baltaş, *Bedenin Dili*, 11, 12.

²¹ Baltaş, *Bedenin Dili*, 11-15.

düşünce ve tutumları aksettirme noktasında vücut dili, şifâhî dilden daha etkili bir misyonu sahiplenmiştir. Vücudun verdiği bu iletiler, bireyler hakkındaki izlenimleri değerlendirme açısından çok kıymetlidir. Bundan dolayı beden dilinin iletişimde farklı bir konumu ve değeri bulunmaktadır.

2. Etkili İletişimde Beden Dilinin Önemi

İletişimin temel sistemi insan vücududur.²² Sözlü olmayan iletişim yönünden değer taşıyan beden dili, kişinin duygu ve düşüncelerini muhatabına iletirken yaptığı devinimler, jestler, mimikler ve beden duruşundan meydana gelen değerler toplamıdır. İnsanlık tarihinde mimik ve jestler insanın en tabii iletişim vasıtası olmuştur. İnsanın iç dünyasında var olan her duygu, heyecan ve talep beden dili yoluyla dışa akseder.²³ Buna göre beden dili insanın düşüncelerinin yansımısını temsil etmektedir. Bir başka ifadeyle beden dili, sözcüklerle anlatılamayanları anlatan gizil bir güçtür. Mevlânâ, “Nice susanlar, konuşanlara göre daha güçlü ve etkilidir: Bülbül doğana niçin sustuğunu sorar. Doğan, “sen bakma sustuğuma, padişah av avlarken (sessizliğime rağmen) tam yüz ere bedelim ben” der.”²⁴ demıştır. İç dünyanın dışarıya aksetmesi olan tutumlar, doğru kritize edilirse bireylerin duygularını bütüncül ve iyi anlama imkân doğacaktır. Beden dilinin iyi okunması sonucunda ortaya çıkan güçlü bir iletişim düzleminde, bireyler iç dünyaları ile huzurlu olacak, konuştuğu kişiyi daha rahat ikna edecek, karşısındaki insanların sözlerini ve hareketlerini gözlemleyerek onları daha doğru anlayacaktır. Nitekim doğru bir iletişim, istenen etkinin oluşması demektir. Düşünceyi sözcük ile dile getirmek, insanın diğer varlıklardan ayırıcı niteliğini ortaya koymaktadır. Düşünceyi ifade etmede, onay ve tenkitleri iletmede, hüznü dile getirmede sözlü anlatım önceliklidir. Oysa bireyin değeri ile olan iletişimde, beden dilinin vazgeçilmez bir gerçekliği vardır. Şunu da söylemek de yarar vardır: Duygu ve düşüncenin sözlü ifade kanalıyla dillendirilmesinin öncelikli olduğu söylense de iletişimdeki etkinliği açısından kelimelerin, vücut dilinin bir adım gerisinde kaldığı, bu dile özgü iletilerin anlama ve yorumlama niteliğinden de anlaşılmalıdır.²⁵

İletişim, salt kelimelerden oluşan bir süreç değildir. Tam aksine söz oranının geri planda kaldığı birçok unsuru içinde barındıran bir kavramdır. Yapılan bilimsel bir araştırmaya göre “Bir iletişimde sözcüklere düşen ağırlık ortalama % 10 iken, ses tonu % 30, beden dili % 60’lık bir oranı oluşturur. Ses tonu da beden dili kapsamında değerlendirildiğinde iletişimde beden diline düşen rol % 90, buna karşılık sözcüklerin iletişimdeki payı ise % 10 gibi küçük bir oranı temsil etmektedir.”²⁶ Aslına bakılırsa verilen bu oranlar beden dilinin iletişimdeki gücünün ne kadar etkili olduğunu göstermektedir. Beden dili, ifade edilen dili daha aktif hale getirecek ve ona katkı sağlayacak bir misyona sahiptir. Bundan dolayı beden dilini kullanmak hayatın kalitesini olumlu veya olumsuz oranda etkilemektedir. Doğru ve sağlıklı kullanılan beden dili yardımıyla kişisel gelişim ve ikili ilişkilerde inanılmaz derecede gelişme gerçekleşir. Diğer taraftan beden dili bilgisi sayesinde ortam içerisinde iletişime geçilen insanlar arasında kötü niyetli olanların konuşmaları esnasında hareketleri ve ifadeleri iyi kritize edilerek asıl niyetlerini anlayıp, onların zarar vermeleri engellenebilir.²⁷

Beden dilinin muhataplar arasında karşılıklı bir etkileşime sahip olduğu söylenebilir. Birey, konuştuğu kişinin beden dilinin verdiği sinyallerden etkilenirken, aynı zamanda kendisinin beden dilinin de karşı taraf üzerinde etkili olduğunu aklından çıkarmamalıdır. Bir başka deyişle beden dili iki taraflı olduğundan taraflar iletişimde bu önemli ayrıntıya dikkat etmelidirler.²⁸ Buraya kadar iletişim ve beden dilinin içeriği, iletişimde beden dilinin önemi hakkında bilgi verilmeye çalışılmıştır. Bu verilere göre acaba Kur’ân’da organların ve organların yer aldığı bedenin bir dili olduğuna ve etkili iletişimde çok önemli bir fonksiyonu olup olmadığı üzerinde durulacaktır.

²² John Adair, *Etkili İletişim, Yönetim Silahlarının En Önemlisi*, çev. Ömer Çolakoğlu (İstanbul: Babıali Kültür Yayıncılık, 2013), 115.

²³ Samy Molcho, *Beden Dili Sessiz Diliniz*, çev. Emine Tülin Batır (İstanbul: Gün Yayıncılık, 2000), 8.

²⁴ Mevlânâ Celâleddin Rûmî, *Dîvân-ı Kebîr*, çev. ve haz. Abdulbâki Gölpinarlı (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1992), 1/95.

²⁵ Molcho, *Beden Dili*, 14.

²⁶ Baltaş, *Bedenin Dili*, 7, 30.

²⁷ Necati Kara, *Kur’an’da Beden Dili* (İstanbul: Bilge Yayınları, 2004), 217-218.

²⁸ Alim Kaya, *İletişime Giriş: Temel Kavramlar ve Süreçler, Kişilerarası İlişkiler ve Etkili İletişim* (Ankara: Pegem Akademi, 2012), 24-27.

3.Vahiy Dilinde Beden Dili: Kur'ân'da Bazı Organlar ve Beden Dili

İnsan, İslâm'ın değerler hiyerarşisinde kendi bütünlüğü içerisinde ele alınmıştır. İnsanın biyopsişik varlığı, hür iradesi ve akli öteki canlılardan farklı olmasını sağlamıştır. Dolayısıyla bireyin hayatını sadece din ve dindarlık mefhumu meşgul etmemiş buna ek olarak yaratan ile yaratılanın arasında bir köprü görevi gören iletişim de şekillendirmiştir. Buna göre din ve onun tezahürü olan dinî iletişimin insanlığın varoluşuyla başladığı net olarak ifade edilebilir. Bazı âlimlere göre Yüce Allah ile yarattığı kulları arasındaki iletişimin ilk nüvesi, insanoğlu yaratılmadan önce atılmıştır. Buna müdellel olarak Kur'ân-ı Kerim'de "*Kiyamet gününde, biz bundan habersizdik demeyesiniz diye Rabbin Âdemoğullarından, onların bellerinden zürriyetlerini çıkardı, onları kendilerine şahit tuttu ve dedi ki. 'Ben sizin rabbiniz değil miyim? (Onlar da), 'Evet biz buna şahit olduk' dediler*"²⁹ buyrulmaktadır. Bu âyet şöyle yorumlanmıştır: Allah Teâlâ hiçbir şey yokken önce ruhları yaratmış ve onlara "Ben sizin rabbiniz değil miyim" diye sorunca ve onlar da "Evet" demiş böylelikle Allah'ın rab oluşunu ve O'na kulluk etmek gerektiğini kabul etmişlerdir. Soru ve cevap diyalektiğinin yaşandığı bu âleme "bezm-i elest" veya "kâlû belâ" denmiştir. Bu serüvenin yaşandığı gizemli dünyada insana Allah'ı bilme ve ona itaat etme becerisi /dinî duygu aşılannmış ve böylelikle yaratıcı ile kul arasındaki ilk iletişim ve diyalog "bezm-i elest" âleminde ortaya çıkmıştır. Âyet-i kerimeden yola çıkarak iletişimin temel bir kuralının izlerini görmek de mümkündür. Şöyle ki bu iletişim, tek yönlü gerçekleşmemiş, soru hitabına kulların geri bildirimde bulunmasıyla iki taraflı bir dönüşümün sağlandığı görülmüştür.³⁰

İnsanı diğer varlıklardan imtiyazlı kılan vasıflarından biri, onun öğrenme, anlama ve inanç sahibi olması olup bunun neticesinde hem dil ile iletişimi hem de beden dili ile yaptığı iletişimi bir arada yürütebilecek bir kabiliyete kavuşmasıdır.³¹ Kul sahip olduğu duyu organlarıyla, ilâhî emirleri yerine getirme, eşyayı ve hakikatini idrak etme, değerler örgüsü içerisinde seçip yapma gibi görevleri yerine getirmektedir. Nitekim duyu organlarının önemine şu âyet işaret etmektedir: "*Ya da işitme ve görme kabiliyetlerini hükmü altında kim tutuyor?*"³² Böylelikle Allah tarafından organlara da bazı sorumluluklar yüklenmiştir. Allah, kullarına sayılamayacak kadar ihsanda bulunmuş, sunduğu bu nimetlerin içerisinde onların yaşamına canlılık katan güzelliklerin âyette geçen rızıklar ifadesinin³³ özel bir kıymeti olduğuna dikkat çekmektedir. Bu bağlamda öteki bütün nimetler yaşamın sürmesiyle bir anlam kazanır. Yunus 31. âyetin devamında bu birikime dikkat çekilmektedir. Yüce Allah'ın, insanın işitme ve görme donatılarını iyiye yönlendirmesiyle aslında O, bu duyuların hâkimi olduğunu göstermektedir. Böylelikle bireyler Allah'ın verdiği rızıklar sayesinde organlarının işlevini icra etmektedir. Bu mülahazaya Hz. Ali'nin, "Bir sıvıyla (göz bebeği) görmemizi, bir kemikle (kulak kemiği) işitmemizi, bir et parçası (dil) ile konuşmamızı sağlayan kudret ne yücedir!" sözü damga vurmaktadır.³⁴

Âyetler perspektifinde bedene ve uzuvlara yüklenen görevler; şükretmeyi, ilim öğrenmeyi, doğru yolu bulmayı ve iç huzura kavuşmayı hedeflemektedir. İşte beden dilinin önemi de burada devreye girmektedir. Konuya Kur'ân penceresinden bakıldığı zaman iletişim, kosmosun ve onun bir parçası olan varlıkların yaratılması ile başlar. Bu iletişim, Allah ile yarattıkları ve yarattıklarının kendi aralarında olur. Kelam-ı İlahinin peygamberler yoluyla insanlara ulaştırılması da yine bir bildirişimle sağlanır.³⁵ Yukarıda

²⁹ Kur'ân-ı Kerim Meâli, çev. Halil Altuntaş – Muzaffer Şahin (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010), el-A'raf 7/172.

³⁰ Hüseyin Certel, "Din-İletişim İlişkisi ve Dinî İletişim Engelleri", *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 21 (2008/2), 127-158; Allah ile kulları arasında yukarıdan aşağı doğru gerçekleşen dikey ve sözlü iletişim hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Toshihiko Izutsu, *Kur'ân'da Allah ve İnsan*, çev. Süleyman Ateş (Ankara: Kevser Yayınları, t.y.), 155- 157; Ayrıca dikey ve yatay iletişimin unsurları hakkında bk. Hüseyin Certel, "Dinî İletişim ve Liderlik Açısından Hz. Peygamber'in Sıfatları", *VII. Kutlu Doğum Sempozyumu (Tebliğler)*, ed. İsmail Yakıt (Isparta: Tuğra Matbaa, 2004), 245-249.

³¹ Ahmet Haluk Yüksel, "*İletişim*", *Din Hizmetlerinde İletişim ve Halkla İlişkiler* (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2006), 2.

³² Yunus 10/31.

³³ قُلْ مَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ/De ki: Size gökten ve yerden kim rızık veriyor?" (Yunus 10/31.)

³⁴ Ebû Abdillâh Ebû'l-Fazl Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî et-Taberistânî, *Mefâtihü'l-gayb* (Beyrut: Dârü ihyâi't-türâsi'l-Arabiyyi, 1420), 17/247.

³⁵ Başkan, *Bildirişim İnsan Dili ve Ötesi*, 17.

zikredilen Yunus 31. ve benzeri âyetler³⁶ sosyolojinin, psikolojinin ve teolojinin verilerinden yararlanarak dikkatli bir şekilde analiz edilip yorumlandığında bedenın işlevi, bedenın ruh ile ilgisi, beden ve inancın alakası sahasında birçok bilgiler ortaya çıkabilir. Bedenin ve organlarının işlevinde iletişim çok önemlidir. İletişimin hemen hemen hayatın her alanına yeni bir yorum getirecek seviyeye sahip olduğu ifade edilebilir. Kişinin gerek kendisine gerekse çevresine karşı sorumluluklarını yerine getirmede iletişim iyi kanal vazifesi görür. Şunu belirtmek gerekir ki bunu sağlamanın en iyi yollarından biri de dildir. Her dil, ontolojik zeminde ilâhî kaynağa dayansa da gelişmesi, sözcüklerin kullanılması (dilın sentaks ve semantiği) terimlerin ve kavramların teşekkülü, o dili kullanan bireye ve topluma bağlı paralellik arz etmektedir.³⁷ Kur'ân penceresinden vücut dili de böyledir. *"Allah insana beyanı (yani içindekilerini açıklamayı) öğretti"*³⁸ âyeti buna delildir. Bu âyette Allah'ın insanı yarattığına, ona duygu ve düşüncelerini iletme yetisini verdiğine vurgu yapılmaktadır. Ayrıca bireyin anladığını anlatabilmesinin yolunun idrak ve ifade etmeden geçtiği bilindiği zaman akıl nimetinin ve analiz etme kabiliyetinin ne kadar değerli olduğu da bir kez daha tescillenmektedir.³⁹

İnsan anlama ve anlatma kabiliyeti sayesinde Allah'a olan kulluğunu söyleme dönüştürmeyi ve diğer insanlara karşı sorumluluklarını idrak edip gereğini yapmayı başarmıştır. Bu çerçevede kültür ve medeniyetleri inşa eden esas etken de budur. Bireyler, donanım ve kabiliyetlerine bağlı olarak somut göstergeler arasında yer alan olguyu kendisine alan olarak seçmiş Arapça, hitabet, beyân ve narratoloji (anlatıbilimi) gibi teorik incelemelere yönelmiştir. Aslında rastgele bir sahada anlatı imkânını zirveye taşıyan sanat akımı ekspresyonizm (dışavurumculuk) ve bu mevzudaki düşünsel tartışmalar da ferdin bu kabiliyetinin değerini belirginleştiren önemli unsurlardır.⁴⁰ Burada şunu da söylemekte fayda vardır: Bedenin bir dili olduğuna göre beden yardımıyla yerine getirilen ibadet ritüellerinin ve ibadete konu olan nesnelere de bir dili olduğu söylenebilir. Bir başka deyişle Kur'ân'da sembollerin/nişanelerin,⁴¹ ibadetlerin diline delalet ettiği anlaşılabilir. Bu dilin mümine sağladığı yarar hayır ve takvadır. Sözelimi âyetlerde *"Bu böyle. Kim Allah'ın hükümlerine saygı gösterirse, bu, Rabbi katında kendisi için bir hayırdır."*⁴² ve *"Bu böyle. Her kim de Allah'ın nişanelerini (kurbanlıklarını) yüceltirse, şüphesiz ki bu kalplerin takvasından (Allah'a karşı gelmekten sakınmasından)dır."*⁴³ Âyetler, hacıların kestiği kurban ibadeti ile kalplerde var olan takva duygusu arasında bir bağ kurmaktadır. Çünkü hacda gerçekleştirilen mekan ve zaman odaklı özel ibadetlerin ve onlara özgü sembollerin temel hedefi kalplere takvayı yerleştirmektir. Hac, kurban ve takvanın ibadetlerin diline yansması hakkında şunları söylemek mümkündür: Hac mevsiminde yerine getirilen mekana özgü ibadet, taatler ve semboller evin Rabb'ine yönelişi, O'na boyun eğmeyi simgeleştiren tutum ve davranışlara işaret etmektedir. Bu fiiller, temelde Hz. İbrahim'den bu yana yaşanan hatıraları içermektedir. Ümmet bilincinin inşa edilmesinden bu yana Yüce Allah'a boyun eğme, ibadet etme, Allah'a yönelişin somutlaşmış hatıralarıdır. Bu çerçevede hac mevsimi sürecinde ifa edilen özel ibadetler, pratize edilen sembolik tutumlar değer itibarıyla dua ve namaz ile aynı düzlemde değerlendirilmektedir.⁴⁴ Daha sonra Hac Sûresi 36. âyette de semboller, hayır ve takva kavramları bir potada eritilerek erdemli mümin olmanın kodları inşa edilmiştir.

³⁶ en-Nahl 16/78; el-A'râf/179; el-Fussilet 41/20;

³⁷ Etienne Bonnet De Condillae, *İnsan Bilgilerinin Kaynağı Üzerine Bir Deneme*, çev. M. Katircioğlu (İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1992), 200-201.

³⁸ er-Rahman 55/4.

³⁹ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 5/197.

⁴⁰ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 5/197.

⁴¹ Semboller ve dinî hakikatleri hakkında bilgi için bk., Latif Tokat, *Dinde Sembolizm* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2004), 5; Hüsnü Aydeniz, "Dini Semboller, Sembolün Anlam Kaybı ve Etkilerine Gelenekselci Bir Yaklaşım (Rene Guenon Örneği)", *Ekev Akademi Dergisi* 48/15 (2011), 81; Tevrat'taki hükümleri pratiğe dökmeyenlerin durumları (el-Cuma 62/5; es-Sâff 61/8.) âyetlerde sembolik bir dille anlatılmıştır. Kur'ân-ı Kerim, soyut olan bir şeyi, indii toplumdun yakındın bildii objeleri ve kelimeleri kullanarak muhataplarının daha iyi anlamasını ve kavramasını gaye edinmektedir. (İsmail Durmuş, "Remiz", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007), 34/556-558.)

⁴² el-Hac 22/30.

⁴³ el-Bakara 2/158, el-Hac 22/36.

⁴⁴ Kutub, *Fî zilâti'l-Kuran*, 5/450.

Beden dili kapsamında Kur'an'da birçok organ hakkında bilgi geçerken kulak, göz ve kalp gibi organlardan daha çok söz edilmektedir. Nitekim insanın sorumluluk mekanizmasının temelini kalp, göz, kulak ve buna ek olarak gelen el organları oluşturmaktadır. Düşüncenin oluşum ve tekamülünde duyular, akıl ve kalp önemli birer araçtır. Kur'an'da, bu organların insanda bulunuş amacına ilişkin birçok âyet bulunmaktadır. Sözelimi "Sizler hiçbir şey bilmez bir durumdayken Allah sizi analarınızın karnından dışarı çıkardı; şükredesiniz diye size kulaklar, gözler, kalpler verdi."⁴⁵ ve "Hakkında bilgi sahibi olmadığın şeyin peşine düşme. Kalp, göz ve kulak bütün yaptıklarından sorumludur."⁴⁶ âyetleri organların işlevini ve mesuliyetini ortaya koymaktadır. Kişiyi, annesinin karnında hiçbir şey bilmezken çıkararak; sonra da öğrenmeyi, düşünmeyi, işitmeyi ve görmeyi sağlamak için onları kulak, göz ve akılla Allah donatmıştır. Zikredilen bu hususlar, insanların sadece Allah'a hamd edip, O'nu tanıyıp yüceltmelerini hedeflemektedir.⁴⁷ Mezkur âyetler çerçevesinde iki yere vurgu yapılmaktadır: Bunlardan biri Kur'an bağlamında organların verdiği mesajların doğru okunması diğeri ise beden dilinden örneklemeler vererek etkili iletişime açılan kapının boyutunu ortaya koymak şeklindedir.

4. Organların İfade Biçimlerine Göre Mesajların Doğru Okunması

Beden dilinde somut anlamda en çok öne çıkan organlar yüz ve yüze ait göz, kaş, ağız-dudak, burun-alın ve baştır. Bazen de bir bütün olarak bu organların da yer aldığı bedensel duruş ifadede önemli bir konuma gelmektedir. Buna paralel olarak, susma, dinleme gibi vücudun zihinsel ve ruhsal durumları da beden dilinde etkili olan diğer unsurlardır. İletiyi alan organlar, hadiselerin niteliklerine göre çeşitli duysal verilerle tepkimede bulunur. Bu merhaleden sonra algı vetiresi başlar. Algı, duyu kanalıyla gelen verileri kategorize edip yorumlama, çevredeki obje ve hadiselere anlam verme sürecidir. Bireyler, böylece duyular yoluyla elde edilen izlenim ve kavrama aşamasına geçerler.⁴⁸

Kur'an-ı Kerim, birçok âyette el, göz ve kulak gibi duyu organlarına ve işlevlerine dikkat çekmektedir. Ayrıca bu organların merkezi olan kalbin önemine de vurgu yapmaktadır. Bu çerçevede Allah Teâlâ dünyaya insanın bilgisiz geldiğini ve bu açığını kulak, göz ve kalp sayesinde kapattığını ifade etmektedir.⁴⁹ Kur'an'a göre insan ilk önce çamurdan yaratılmış, sonra onun soyunu, basit bir sıvının özünden sürdürmüştür. Sonra da ona şekil verilmiştir. Ayrıca Allah insanı düzelterek kendi ruhundan ona üflemiş ve bu bedenler için kulaklar, gözler ve kalpler yaratmıştır. Ancak insanın bu nimetlere karşı fazla duyarlı davranmadığına da vurgu yapmıştır.⁵⁰ İlgili âyette yer alan kulak-göz ve kalp⁵¹ insanı tamamlayan, eşya ile iletişimin sağlayan ve onu diğer canlılardan farklı kılan üç önemli organdır. İşitmeyi kulak; görmeyi göz; işitilen ve görülen şeyleri kavramayı ve değerlendirmeyi kalp sağlamaktadır. Burada kalp bilinen yürek anlamında kullanılmamaktadır. Nitekim âyette geçen "*fuâd*" kelimesinin cemi olan "*efide*" kelimesi kulağı, gözü ve diğer bütün organları yöneten, işitilen ve görülen şeyleri sesiyle, rengiyle, biçimiyle alıp arşivleyen ve birçok merkezleri bir arada taşıyan beyin merkezleri anlamına gelmektedir. İnsana verilen nimetler dizisinde şüphesiz ki bu üç organın değeri ve sağladığı yararın yeri tartışılmazdır.⁵²

4.1. Yüz

Beden dilinde yüzün ortaya koyduğu tavırlar çok önemlidir. İnsan yüzü birçok anlamı barındıran jest ve mimikleri belirgin hale getirir. Kültürler arası ilişkileri analogik ele alan araştırmalarda bahtiyarlık,

⁴⁵ en-Nahl 16/78.

⁴⁶ el-İsrâ 17/36.

⁴⁷ İzzet Derveze, *et-tefsîru'l-hadis*, çev. Şaban Karataş vd. (İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2014), 4. Benzer âyetler için bk.: Yâsîn 36/65; "Nihayet oraya geldiklerinde vaktiyle yaptıklarından dolayı kulakları, gözleri ve derileri onların aleyhine şahitlik eder" (el-Fussilet 41/20.)

⁴⁸ Cüceloğlu, *Yeniden İnsandan İnsana*, 99.

⁴⁹ en-Nahl 16/78.

⁵⁰ es-Secde 32/7-9; el-Müminun 23/12.

⁵¹ وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ es-Secde 32/9.

⁵² Celal Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri* (İstanbul: Anadolu Yayınları, 2007), 9/ 4790-4791.

kaygı, şaşkınlık, hiddet, gam ve nefret gibi altı temel duygunun aktarılmasında yüzlerin ortak olduğu anlaşılmaktadır.⁵³ İletişimde etkin olan tutum ve davranışların pek çoğunda genel bir kabul vardır. Sözelimi insanlar bahtiyarken tebessüm ederler, öfkeli veya kederli iken çatık kaşlı olurlar. Kafa öne doğru eğiliyorsa bu, her yerde “kabul”; iki yana çevirmede, “ret” veya karşı çıkma ve omuz silkme hareketi, haberdar olunmadığı anlamına gelmektedir. Bütün bu hareketlerin ortaya koyduğu bir anlamın olduğunu söylemek mümkündür.⁵⁴

İnsan bedeninin en önemli organlarından biri yüzdür. Bu çehrede anlam dolu birçok işaret vardır. Bu simgelerin ayrıntılarına girmeden evvel yüzün en önemli işaret görevine temas etmek de yarar vardır. İnsanlar, yüzlerinden tanınıp bilinirler. Bundan dolayı yüzün bir diğeri ismi de “sima”dır. “S-v-m” kökünden türemiş olan sima kelimesi, “belirti ve simge” anlamına gelmektedir. Dolayısıyla “Sima” kavramı “iyilik ve kötülüğün bilinmesini sağlayan işaret” anlamındadır. Belki de insanı en iyi tanıtan organlardan biri yüz olduğu için ona sima ismi verilmiştir. Söz konusu sözcük, Kur’ân’da altı yerde, “*Bilmeyen kimseler, iffetlerinden dolayı onları zengin zanneder. Sen onları simalarından tanırsın*”⁵⁵ “*Arafta da herkesi simalarından tanıyan adamlar vardır.*”⁵⁶ “*Araf ehli simalarından tanıdıkları birtakım adamlara seslenerek derler ki; “Biz dileseydik münafıkları sana getirirdik de sen onları yüzlerinden tanırdın.*”⁵⁷ “*Onların nişanları, yüzlerindeki secde izidir.*”⁵⁸ ve “*Suçlular simalarından tanınır.*”⁵⁹ şeklinde geçmektedir. Bu âyetlerin anlam örgüsüne göre yüz, bireyi en iyi ve doğru tanıtan bir organdır. Âyetlere bakıldığı zaman yüzdeki ifade biçimlerinin kıyamette olacağı anlaşıldığı gibi bu dünyada da yapılan ibadetlere ve samimiyete göre nurun, parlaklığın ve saflığın yüze vurması olarak da anlaşılmaktadır.⁶⁰

Burada iki âyet üzerinde durmak meramı ifade etmek için yeterli olacaktır: Birinci âyette, “durumlarını utangaçlıktan dolayı saklayan fakirlerin”, son âyette de “suçluların yüzlerinden tanınacağına” vurgu yapılır. İnsan yüzünden tanınırken; düşünceleri, duyguları ve huysuzlukları da hiç konuşmaya gerek kalmadan yüzünden anlaşılmaktadır. İnsan, diliyle belki yalan söyleyebilir. Ama sahtekârlığı bedeninde; bilhassa yüzünde gizlemesi pek mümkün değildir. Müfessirlere göre âyette de geçtiği gibi insan sarrafları böyle şerefli, onurlu, insanlığını her şeyin üzerinde tutan kişileri çehrelerinden bilir ve onlara gereksinim duyulan desteği sağlar. Burada geçen sîmâ kelimesine çehrelerindeki nur, itaat eseri, fakirliğin verdiği bitkinlik, elbiselerindeki eksiklik” gibi farklı anlamlar da yüklenmiştir.⁶¹ Suçluların da yüzlerinin kararlarından tanınacakları Rahman Sûresi 41. âyette ifade edilmiştir. İşin iç yüzü bu şekilde olmakla beraber, insanlar iyilik ve yanlışlarına göre diriltiip mahşer alanına getirildikten sonra yargılama başlayacak; Allah, bütün kulların her şeyini en ince ayrıntılarına varıncaya kadar bilmesine rağmen mutlak adalet ve merhametin tecellisini ilan etmek, kulların hak ettiği şeyi bizzat kendilerine onaylatmak için ilgili herkesi hesaba çekecektir.⁶² Yukarıda zikredilen olumsuz çehrelerin varlığına vurgu yapan bir diğeri âyette inkârcıların yüzlerinin kapkara olduğu ifade edilmiş⁶³ olmadığına inandıkları âhîret cezasını ve kıyametin dehşet saçan o sahnelerini net bir şekilde gördükleri zaman yüzlerinde beliren keder ve iç buhran tasvir edilmiştir. Bu durum yüz rengindeki ani değişim içerisinde bulunan ruh halinin yüze yansımalarıdır.⁶⁴

Çehredeki değişiklikler her zaman olumsuzluğu ifade etmeyebilir. Aynı zamanda herhangi bir mutluluk verici bir durumla karşılaşıldığı zaman yüzün tebessüm etmesi de bir mutluluk göstergesidir.

⁵³ Allen Pease, *Beden Dili*, çev. Yeşim Özben (İstanbul: Rota Yayınevi, 1997), 13-14.

⁵⁴ Allen Pease, *Beden Dili*, 13-14.

⁵⁵ el-Bakara 2/27.

⁵⁶ el-Arâf 7/46.

⁵⁷ el-Arâf 7/48.

⁵⁸ el-Fetih 48/29.

⁵⁹ er-Rahman 55/41.

⁶⁰ Ebü Muhammed Muhyissünne el-Hüseyn b. Mes’ûd b. Muhammed Begavî, *Meâlimü't-tenzil fi tefsiri'l-Kuran* (Beyrut.: Darü ihyai't-türasi'l-arabiyyi, 1420), 4/245; Ebü'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kelbî el-Girnâti, *Kitâbü't-teshîl li ulûmi't-tenzil*, thk. Abdullah el-Halid (Beyrut: Şirketü Dârü'l-Erkâm, 1416), 2/293.

⁶¹ Ebu Hayyan Muhammed b. Yusuf el-Endelûsî, *el-bahrü'l-muhit fi't-tefsîr* (Beyrut: Dârü'l-fikir,1420), 2/698.

⁶² el-Hicr 15/92; el-Kasas 28/78; es-Sâffât 37/24.

⁶³ el-Mülk 67/27.

⁶⁴ Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî, *Zâdü'l-mesîr fi ilmi't-tefsîr* (Beyrut: Dârü'l-kütübî'l-arabiyyi,1422), 4/212.

Böyle bir konumda söylemler her ne şekilde bu durumu örtmeye yoğunlaşsa da çehreye yansıyan bu değişim yapay olmayabilir. ⁶⁵ “Onları simalarından tanırsın.”⁶⁶ âyetinde Yüce Allah, insanın içindeki psikolojik halin yüze yansıdığına, iç dünyasındaki duygu ve düşünceleri yüzden okumanın mümkün olacağına dikkat çekerek, önemli bir konuya temas etmiştir. İnsanın içindeki sevinç veya keder yüzüne akseder ve bu bir kitap gibi yüzünden okunabilir. Dolayısıyla çehre/sîmâ içindeki sevinci de, sıkıntıyı da yansıtan, görünmeyen satırlardan oluşan bir kitap konumundadır. Bundan dolayı saadetin, aksiyonun ve hüznün yüzdeki satırları ve ifadeleri farklı olmaktadır.⁶⁷ Çehre kalbin aynası olduğuna göre iç dünyada var olan mutluluk, sıkıntı ve keder gibi duyguların ilk yansıdığı yerin yüz olduğunu söylemek mümkündür.

4.2. El Davranışları

Vücut dilinde en çok ilgi gören el-kol hareketleridir. Buna göre ellerin iletişimdeki fonksiyonu tartışılmaz bir durumdadır. Ayrıca bireyin ellerini ve parmaklarını iletişimin bir unsuru düşüncesiyle kullanması da duygu ve düşüncelerini beden diliyle muhatabına ulaştırmasında önemlidir. Yararlı ve etkin bir hitapta en çok başvurulan organ ellerdir. Konuşma esnasında ellerini ve parmaklarını profesyonelce kullanan hatipler daha çok etkileyici ve inandırıcı olmuşlardır. Çünkü iletmek istedikleri mesajları ellerin ve parmakların hareketleri onaylamışlardır.⁶⁸

Kişinin düşündüklerini uygulamaya koyan ve kendisini ifade etmede en çok yararlandığı organ elleridir. Ayrıca çok işlek olan ellerin parmak uçlarındaki bir santimetrekarelik alanda altı bin kadar sinir hücrelerinin simetrik olarak bulunması, parmak arasındaki en ufak bir tozun küresinin algılanmasına katkı sağlamaktadır. Sinir hücreleri ile eklem yerleri birçok farklı hareket çeşitlerini yapabilecek bir kapasiteye sahiptir. Buna göre el de bir dil gibi devamlı işlevseldir. Bir yönden bedenindeki acının haberini verirken diğer taraftan da samimiyetin ve ihmalliğin sinyallerini verebilir. Mutluluk, sevinç, kaygı, sinir gibi birçok duygu ve düşünce kendisini el-kol ve parmak hareketlerinde bulur.⁶⁹

Bireyler, duygu ve düşüncelerini sözcüklerle ifade edemedikleri zaman el işaretleri ona iletişim kurmada yardımcı olur. Zira el işaretleri sözlü ifadenin tamamlayıcısı ve anlamını güçlendirici bir etkiye sahiptir. Bazen insanın, dile getirmek istediğini bir tek el işaretiyle anlatabildiği de olabilir.⁷⁰ El hareketleri, konuşmaya ritim ve vurgu katarak, duygu ve düşüncenin duygusal tonuna dikkat çeker.⁷¹ Modern dil biliminde el ve parmakların özellikleri ve işlevselliğine dair değerlendirme bu şekildedir. Kur'ân-ı Kerim'de ellerin hareketlerine nasıl anlamlar yüklendiğine dair şunları söylemek mümkündür. Kahir ekseriyetle el hakiki anlamdan kopuk mecâzî anlamda bedeninin tamamını temsil edici bir özelliğe sahiptir. Yer yer çeşitli anlamları somut olarak ifade etmede elden ve parmaklardan yararlanır. Toplumsal hayatta örf ve geleneğe göre el ve kol hareketlerin verdiği mesajlar kısmen değişkenlik arz etse de aynı duyguyu ifade etmede birbirine yakın hareketlerin çoğunlukta olduğu görülür. Özellikle ortaya konan hareketlerin Kur'ân'da örnek kabilinden verilen el ve kol hareketleri ile de paralellik göstermektedir. Bu da gösteriyor ki diğer hareketlerde olduğu gibi bunların bazıları doğuştan gelmektedir. Yani bu hareketleri yönlendiren duyguların, benzerlik gösterdiği anlaşılır.⁷²

⁶⁵ Nitekim konu bağlamında şu örneğe yer vermek yerinde olacaktır: Kab b. Malik Tebük Seferi'ne katılmamış bundan dolayı kendilerinin durumunu beyan eden âyet yaklaşık elli gün sonra nâzil olmuştu. Af edildiklerini içeren âyetin indiği haberini öğrenir öğrenmez mescide giden Ka'b b. Mâlik, Hz. Peygamber'e (sav) selâm verdiğinde onun yüzünün sevinçten parladığını belirtmiştir. Aynı şekilde Hz. Peygamber'in (sav) mutlu hali de, sıkıntılı hali de rahat bir şekilde yüzünden anlaşılırdı. Örneğin Hz. Aişe'nin maruz kaldığı çirkin iftira dönemlerindeki üzüntüsü nasıl yüzüne vurmuşsa, Allah tarafından masum olduğuna dair inen âyetleri müjdelerken sevinç hali de yüzünden okunmuştur. Buhârî, “Megâzî” 79, Müslim, “Tevbe” 53, Buhârî, “Tefsir” 24.

⁶⁶ el-Bakara 2/273.

⁶⁷ Bayraktar Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kuran Meâlî* (İstanbul: Bayraklı Yayınları, 2007), 3/ 369-373. İlgili diğer âyetler için bk. el-Fetih 48/29 ve el-Enfâl 8/2.

⁶⁸ Baltaş, *Bedenin Dili*, 53.

⁶⁹ Molcho, *Beden Dili*, 165; Baltaş, *Bedenin Dili*, 54.

⁷⁰ Baltaş, *Beden Dili*, 55.

⁷¹ Baltaş, *Bedenin Dili*, 61.

⁷² Baltaş, *Bedenin Dili*, 61-62.

Kur'ân'daki "yed" kelimesi el anlamında olup çoğulu "eyd" olarak gelmektedir. Bu kelime Kur'ân-ı Kerim'de tekil ve çoğul formatta yüz yirmi yerde geçmektedir.⁷³ Kur'ân'da "El Davranışlarının" dili birçok açıdan ele alınmıştır. Sözelimi, elin; kendini temsil etmesi, öfkenin, pişmanlığın, otoritenin ve karşıdakini ciddiye almamanın, yardımlaşma-dayanışma, içtenlik gibi anlamlara işaret ettiğini söylemek mümkündür.⁷⁴ Ancak bunlardan bazı başlıklar üzerinden hareketle bir değerlendirme yapılacaktır.

Ellerin pişmanlığın bedensel dili olarak kullanıldığını söylemek mümkündür: Sözelimi birey değiştirme gücünün olmadığı bir şeyle karşılaştığında çaresizliğini kızgınlık edasında ortaya koymak isterse parmaklarını ısırır. Aynı şekilde bir fırsatı değerlendiremeyip onu elinden kaçırmışsa kaygı ve üzüntüsünü dile getirmek üzere ellerini ısırır. Bu durum Kur'ân'da şöyle anlatılır: "O gün, (dünyada iken) haktan sapmış kişi ellerini ısırarak şöyle diyecek: *"Keşke peygamberle birlikte aynı yolda olsaydım. Eyvah! Keşke falancayı kendime dost edinmeseydim!"*⁷⁵ Âyette zikredildiği gibi "elleri ısırma" ifadesi, pişman olmanın beden diliyle gösterildiğinin bir işaretidir.⁷⁶

Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki bir iletişim objesi olan Kur'ân'da bedene ait organların tavırlarına anlamlar yüklenmesine dair pek çok örnek bulunmaktadır. Her şeyden önce bu davranışları sembolize eden "parmağını ısırma", "elini çiğneme", "eliyle dizini dövme", "elini ağza kapama", "eliyle kendini tehlikeye sokma" gibi birçok deyim Kur'ân'da yer aldığını ve bu deyimlerin mecaz-ı mürsel anlamında kullanıldığı söylenebilir. Buna şu örnek verilebilir: *"Size gelince, bakın siz onları (kafirleri) seviyorsunuz, ama onlar sizi sevmiyorlar. Siz kitabın tamamına inanıyorsunuz; onlar sizinle karşılaştıkları zaman "inandık" diyorlar; yalnız kaldıklarında ise size karşı öfkelerinden parmaklarını ısırıyorlar. De ki: "Öfkenizden çatlayın!" Şüphesiz Allah kalplerde olanı bilmektedir."*⁷⁷ Âyette yer alan inkârcıların bu olumsuz tutumu hakkında bazı müfessirler şunları ifade etmektedir: Müslümanlar onları severler ve Müslüman olmaları için çalışır. Nitekim İslam her şeyden daha değerli olduğu için bu değer havuzunda herkesin olması Müslümanları daha çok mutlu eder. Lakin inkârcılar müminleri sevmez. Onların kâfir olmasını arzu ederler. Oysa kafir olmak her şeyden daha şerlidir. Münafıkların yalnız kalınca parmaklarını ısırmaları müminlere olan kinin ve nefretin sembolik bir ifadesidir. Bundan ötürü sözle inandık demeleri samimi bir dostluğu işareti değildir. Buna göre onların dostluğuna ve sözlerine güvenmemek gerekir.⁷⁸

Eller aynı zamanda dayanışma-yekvücut olma, içtenlik ve birbirine yardımcı olmanın, destek olmanın bedensel ifadesidir. Örneğin tokalaşma bunlardan biridir. Gerek tokalaşma gerekse kucaklaşma, içtenlik duygularının bedenlen ifadesidir.⁷⁹ Kur'ân-ı Kerim'de yardımlaşma, beraberlik ve büyük bir güç imi olarak tokalaşmaya şu örnek verilebilir: Hudeybiyye'de Rıdvan Ağacı'nın altında yapılan sözleşme sırasında eller eller üzerine konulmuştur. Allah bu sözleşmeyi, kendisine verilen söz olarak sayar. Kur'ân'da bu hâdise şu şekilde ifade edilir: "Sana yeminle bağlılık sözü verenler gerçekte bu sözü Allah'a vermiş oluyorlar, Allah'ın eli onların elleri üzerindedir. Bu sebeple *kim Allah'a verdiği ahdi bozarsa ancak kendi aleyhine bozmuş olur, Allah'a verdiği sözün gereğini yerine getirene ise Allah yakında büyük ödöl verecektir.*"⁸⁰ O ağacın altında sana yeminle bağlılık söz verirlerken bu müminlerden Allah razı olmuştur; onların gönüllerinde olanı bilmiş, onlara huzur ve güven vermiş, pek yakın bir fetihle ve elde edecekleri birçok ganimetle de kendilerini ödüllendirmiştir. Allah izzet ve hikmet sahibidir.⁸¹ Âyetteki bu anlatılar Hz. Muhammed (sav) ile müminlerin kendi aralarında yapılan biatı dile getiren dinamik ve aktif ifade

⁷³ Muhammed Fuâd b. Abdilbâki b. Sâlih el-Mısri, *el-mu'cemü'l-müfehres li-elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerim* (Kahire: Dârü'l-hadis, 2001), 769-770.

⁷⁴ el-Fetih 48/10; el-Furkan 25/27; er-Rum 30/41; eř-Şura 42/48; Kara, *Kur'an'da Beden Dili*, 407-408.

⁷⁵ el-Furkan 25/27-28.

⁷⁶ Ebü'l-Bekât Hafızüddin Abdullah b. Ahmed b. Mahmud en-Neseî, *Medârikü't-tenzil ve hadaikü't-tevil* (Beirut: Dârü'l-kelimi't-tayyib, 1998), 2/534-535.

⁷⁷ el-Âl-i İmran 3/119.

⁷⁸ Ebü Muhammed Abdülhak b. Gâlib b. Atiyye, *el-muharrerü'l-veciz fi tefsiri'l-kitabi'l-aziz* (Beirut: Darü'l-kütübi'l-ilmiyye, 1422), 1/497; Râzi, 8/342; Ebü's-Sena Şihabüddin Mahmud b. Abdillâh b. Abdillâh b. Mahmud el-Hüseyni el-Âlûsi, *Rühu'l-meâni fi tefsiri'l-Kur'âni'l-azim ve's-sebi'l-mesâni* (Beirut: Dârü ihyâi't-türâsi'l-Arabiyyi, t.y.), 4/39.

⁷⁹ Ken Cooper, *Sözsüz İletişim*, çev. Tunç Yalkı (İstanbul: İlgı Yayınları, 1989), 131.

⁸⁰ el-Fetih 48/10.

⁸¹ el-Fetih 48/18.

şeklidir. Biata katılım sağlayan her bireyin eli Hz. Peygamber'in (sav) elinin üzerindeyken, onlar, biatın asıl sahibinin Allah olduğunu ve O'nun elinin mü'minlerin elleri üzerinde olduğunu şuurunda ve idrakinde olacaktır. İşte bu tablo, müminin biatın gereğini yapmama fikrini temelden silip atmaktadır. Nitekim Hz. Peygamber (sav) fert olarak hayatta olmasa bile Allah ebedidir ve diridir. Bu biat Allah'a yapılmış ve o biatı da Allah kabul etmektedir.⁸² Sahâbenin Hz. Peygamber (sav) ile yaptığı bu biatleşme aslında Peygamber aracılığı ile Yüce Allah ile yapılan bir sözleşmenin sembolik bir ifadesi olarak değerlendirilebilir.⁸³ Eller çok ince hareketleri yapabilen özelliklerle donatılmış bir organ olmakla beraber onun ortaya koyduğu eylem ve hareketlerde bir anlam taşımaktadır. Dolayısıyla Kur'ân'da duygu ve düşüncenin ifade aracı olarak ellerin kullanıldığına dikkat çekildiğini söylemek mümkündür.

4.3.Göz

Göz, hem bedenin görüntüsünü hem de iç güzelliğini belirgin hale getiren organlardan biridir. Gözün bir fonksiyonu da duygu ve düşünceleri dışa vurmasıdır. Karşılıklı bakışmayla mesaj alışveriş yoğunluğu yaşanır.⁸⁴ Gözlerin hızlı hareket etme kabiliyetinden ötürü iletişimdeki yeri ve önemi tartışılmazdır. Gözün diğer organlara nazaran daha dürüst ve doğru bilgiyi aktardığını söylemek mümkündür. Gözlerin, insanın olumlu veya olumsuz yönünü açığa vuran bir niteliği vardır.

Kur'ân-ı Kerim'de ismi çokça zikredilen ve kendisine anlam yüklenen organlardan biri de gözdür. İletişimde gözlerin işlevi ve yeterliliği diğer organlara göre daha başarılıdır.⁸⁵ Bazen gözler kapaklarının kapanmasıyla birkaç saniye kapalı kalırlar. Yer yer de bakışlar burnun üzerine sabitlenir ve bu şekilde görme sağlanır. Kur'ân bu tür bakışı ölü bakışı olarak niteler. Sözelimi "Müminler *"Keşke cihad hakkında bir süre indirilmiş olsaydı!" derler. Fakat hükmü açık bir sure indirilip de onda savaştan söz edilince, kalplerinde hastalık bulunanların sana ölümden bayılıp düşen kimsenin bakışı gibi baktıklarını görürsün.*"⁸⁶ Âyette kalbinde hastalık bulunanların bakışı baygın bakışına benzetilmiş, münafıkların bakışlarına, korku, endişe ve kaygıdan⁸⁷ ötürü bir kaçış sahnesi sergiledikleri anlamı yüklenmiştir. Bu beden dili, münafığın yaşadığı halin durumunu dille beyan etmenin mümkün olmadığı bir şekilde kendisini deşifre etmektedir. Burada beden dili ile bir durumun en güzel şekilde ifade edildiğini söylemek mümkündür.⁸⁸

Gözün dili bağlamında gözyaşı, samimi duygunun veya sahteciliğin bedensel ifadesi de olabilmektedir.⁸⁹ İnsanlar, sözle ifade edemeyeceği ölçüde etkilendiklerinde, konuşamayıp; duyguların gözlere yansımaları olan ağlama ile iç dünyalarını ortaya koyarlar.⁹⁰ Böylece hem kendileri huzurlu olur hem de içinden geçirdiği şeyleri en etkili/etkileyici bir tarzda dile getirmiş olurlar. Kur'ân'da buna dair ibret verici tablolar bulunmaktadır. Sözelimi *"Kendilerine binek sağlaman için sana gelip de "Sizi bindirecek bir şey bulamıyorum" diye cevap verdiği zaman, harcayacak bir şey bulamamanın üzüntüsünden gözyaşları dökerek geri dönenlere de günah yoktur."*⁹¹ Bu âyete göre Tebuk Savaşı'na gitmek isteyip de imkansızlıktan ötürü bazı sahâbiler Hz. Peygamber'den binek istemiş, kendilerine verilecek binek olmadığı bilgisi verilince, kederlerinden ağlayıp sefere katılamamışlardı.⁹² Bu ilkeli tavır Allah yolunda sefere çıkmaya duyulan samimiyetin bir başka göstergesidir. Bu görevi ifa edememenin verdiği üzüntü bedene yansımış gözün dili olarak gözyaşı dökülmüştür. Ayrıca bu durum Hz. Muhammed (sav) devrinde

⁸² Seyyid Kutub, *Fî zilâli'l-Kur'ân* çev. Vahdettin İnce vd. (İstanbul: Tayf Yayıncılık, 2016), 7/390.

⁸³ Ebû'l-Alâ el-Mevdudî, *Tefhimü'l-Kur'ân*, çev. Muhammed Han Kayanî vd. (İstanbul: İnsan Yayınları,1996), 5/445.

⁸⁴ Schober, *Beden Dili*, 56

⁸⁵ Molcho, *Beden Dili*, 5, 147; Schober, *Beden Dili*, 56.

⁸⁶ Muhammed 47/20.

⁸⁷ Ebu'l-Fidâ İsmail b. Ömer b. Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, thk. Muhammed Hüseyin Şemseddin (Beyrut: Dârü'l-kütübî'l-ilmîyye, 1419), 7/318.

⁸⁸ Kutub, *Fî zilâl*, 6/3296.

⁸⁹ Kara, *Beden Dili*, 440.

⁹⁰ Kutub, *Fî zilâl*, 2/962.

⁹¹ et-Tevbe 9/92.

⁹² Nüzûl sebebi ile ilgili farklı rivayetler için bkz. Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr b. Yezid el-Âmülî et-Taberî el-Bağdâdî, *Câmiu'l-beyan an te'vîli'l-Kur'ân* (y.y.: Müessesetü'r-risâle, 2000), 14/421-422; Ağlama ile ilgili benzer bir örnek için bk. el-Mâide 6/83.

Müslümanların sosyal yaşamında görülen özverili bir yöneliştir. İşte böyle bir zirve maneviyat sayesinde İslam yücelmiş, egemenlik Müslümanların olmuştur.⁹³

Bütün bu olumlu durumlara karşılık, Kur'ân, az da olsa sahte ağlamanın varlığına da vurgu yapar. Sözelimi Yusuf Sûresinde, Yusuf'un (as) kardeşlerinin babalarına ağlayarak gelmeleri anlatılır.⁹⁴ Bu âyette her ağlamanın, samimiyet göstergesi olmadığına bir işaret vardır. Çünkü bu gözyaşlarının sahte gözyaşları olma ihtimali yüksektir. Bazı insanlar yalandan ağlarken bazıları ise bunu yapamaz.⁹⁵ Yaşanan bu olayda bireyler profesyonelce davranıp döktükleri sahte gözyaşlarını kötü çıkarlarına alet ettikleri görülmektedir.

4.4. Oturma-Kalkma-Yürüme

Bacaklar ve kollar, oturma-kalkma ve yürüme eylemini gerçekleştirmede etkin organlardır. Lakin kol ve bacakları işlevsiz hale getiren engeller nedeniyle oturma ve kalkma şekilleri, ikili ilişkilerde olumlu ya da olumsuz davranışlar olarak kategorize edilebilmektedir. Bu tutumlar, insanların birbirlerine yaklaşmalarına veya birbirlerinden uzak kalmalarına neden olacak unsurlar olarak düşünülebilir. Bu kapsamda kendilerine yakın olmak isteyen bireylere ya olumlu tepki verilir veya imkân verilmemiş olunabilir.⁹⁶

Kur'ân-ı Kerim, oturuş biçimlerine bir nizam ve ölçü getirmiştir. O, bazı davranışları överken bazılarını da kınamıştır. Övmeye dayalı davranışlara ve oturuş şekillerine olumlu anlamlar yüklenerek iletişimde verimliliğin niteliği artırılabilir. Bilindiği üzere Kur'ân'ın amacı, insanları doğruya iletmek, onları kötülüklerden temizlemek ve ebedî hayat mutluluğuna kavuşturmadır. Bu çerçevede ilgili âyetlerde bireyin kendi tabii doğallığını ve saflığını koruyacak oturuş tarzlarına dair ilkeler bulunurken diğer yönden de yanlış oturuş biçimlerine dair yasaklar mevcuttur. Bazı oturuş tarzları da huzurlu olmanın bir belirtisi olarak ifade edilmiştir.⁹⁷

Kur'ân'da "oturma" anlamı, فَعَدَ /ka'ade" fiiliyle karşılanmaktadır. Sözelimi hayız, nifas görme yaşını geçmiş ve şevhet kuvvetini yitirmiş kadınlara "الْفَاعِدُونَ/ oturmuş bayanlar"⁹⁸ söylenildiği gibi savaşa girmeyenler de "فَاعِدُونَ/oturanlar"⁹⁹ sözcüğü ile dillendirilmiştir.¹⁰⁰ Buna ilave olarak, Allah Teâlâ, münâfıkların kimliğini deşifre ederken onların oturup kalkma aşamasındaki davranışlarına vurgu yapmakta, onların bu türden tutum ve davranışlarının iyi analiz edilmesini telkin etmektedir. Ayağa kalkma fiilinin¹⁰¹ negatif biçimine en iyi örneklemelerden biri münâfıkların namaza kalkarken ki tavırlarıdır. Bu kalkış, namaza karşı samimi olmayan kişinin bir hareketi olarak görülebilir. Yukarıda geçen âyette münâfıkların davranışı olarak beyan edilen üşengeç kalkış görüntüsünü¹⁰² kalplerindeki inkârcılığın dışa vurumu olarak değerlendirmek mümkündür. Sözlü dilin arkasına gizlenmek ve bu yolla yalan söylemek kolayken beden dilinin yalan söylemesi çok zordur. Çünkü yalancı biri konuşmayı kesse dahi ya çehresi değişir ya gözü tedirgin olur ya alın kısmını ter basar veya diğer uzuvlarından biri, şöyle veya böyle rutin dışı hareket eder. Böylelikle kişi içteki olumsuzluğun organlara sinyal vermesini engelleyemez.¹⁰³

⁹³ Kutub, *Fi zilâli*, 6/3296.

⁹⁴ Yusuf 12/16.

⁹⁵ Yapmacık ağlamaların kolaylıkla idrak edileceği söylenmiştir. Nitekim Hakîm biri bir beytinde şunu söylemiştir: "Gözyaşları yanaklara akıp birbirine karışınca, Kimin gerçekten ağladığı/kimin yalandan gözyaşı döktüğü açıkça belli olur. إِذَا اشْتَبَكَتْ دُمُوعٌ فِي خُدُودٍ ... تَبَيَّنَ مَنْ بَكَى مِمَّنْ تَبَاكَى [Kurtubi, *el-câmi li-ahkâmi'l-Kur'ân*, 9/145.

⁹⁶ Cüceloğlu, *Yeniden İnsandan İnsana*, 273-274.

⁹⁷ Kara, *Kur'ân'da Beden Dili*, 416-418.

⁹⁸ en-Nisâ 4/95.

⁹⁹ en-Nisâ 4/95.

¹⁰⁰ Fazla bilgi için bk. Ebü'l-Fazl Cemalüddin Muhammed b. Mükerrerem b. Ali b. Ahmed, *Lisanü'l-Arab* (Beyrut: Dârü sadr, 2010),11/357-361

¹⁰¹ El-kol hareketleri ile duygular arasındaki bağa ilişkin bilgi hakkında bk., Doğan Cüceloğlu, *İnsan ve Davranışı* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2006), 273-274.

¹⁰² en-Nisâ 4/142.

¹⁰³ Kara, *Kur'an'da Beden Dili*, 427-429; Ayrıca münâfıkların savaşa çağrıldıklarında gösterdikleri isteksiz tavırların ayrıntıları için bk.: Kara, *Beden Dili*, 426-427.

Modern çağda, bedenin en dürüst ve doğru organı bacaklar ve ayaklardır. Eklem hareketleri pozitif ve negatif her etkiye tepki vermeyi sürdürmektedir. Dolayısıyla ayaklar ve bacaklar idrak edilen, akledilen ve sezilenler konusunda bilgi aktarmaktadır. Bedeniyle birlikte ayakları hareket ettirerek kişi karşılanıyorsa o zaman bu davranışlarında samimi oldukları sonucuna varılabilir. Ayak ve bacak hareketleri ile ilişkili bilgiler, vücudun diğer organlarından gelen tepkimelerle değerlendirildiğinde, bireylerin fikirleri, sezgileri, eylem ve davranışları çok daha iyi anlaşılabilir.¹⁰⁴ Bu verilen bilgilerden anlaşılacağı üzere insanın iç dünyasını en iyi aktaran organlardan ayak ve bacaklar olduğu için âyette münafıkların namaza karşı sergiledikleri tutum ve davranışı “قَامُوا كَسَالَى” /üşüne üşene kalkarlar” şeklinde ifade edildiği söylenebilir. Ayrıca onların bu edimleri, fikir ve ruh dünyalarını çözümlenmede¹⁰⁵ önemli ölçüde ipuçları vermektedir.

5. Bedensel İbadet: Bedensel Bir Dil

İbadetler, kulun Allah'a sevgi, saygı ve bağlılığını gösteren davranışlardır.¹⁰⁶ Bu tutum ve davranışların bir dış görünüşünü temsil ritüelleri; bir de duygu ve düşünce boyutu denilen şuur (sübjektif) yönü vardır. “Dinde önemli bir araç olarak kullanılan ritüeller, duygu ve düşünceleri temsil etmek adına yinelenen şekilsel fiillerdir. Ritüeller, aynı şekilde inançları belirgin hale getirme fonksiyonunu da gerçekleştirir.¹⁰⁷ Bir başka deyişle “Dini tecrübenin teorik ifadesiyle pratik anlatımı birbirine sıkı sıkıya bağlıdır. Bir din hem tasavvurlar, fikirler toplamı, hem de dışa yansıyan davranış ve içten yöneliş şeklindeki tavırlar toplamıdır.”¹⁰⁸ Örneğin, bir Müminin namazında şekil ile manayı bütünleştirmesi, birbirinden ayrılmaz bir özelliğe sahip olduğunun bilincinde olması beklenir¹⁰⁹ Bu ibadette hem sözlü hem sözsüz haberleşme; tek yönü değil karşılıklı gerçekleşen bir konuşmadır. Allah'tan insana inen sözlü konuşmaya vahiy; insandan Allah'a doğru olan sözlü konuşmaya ise dua denilir. Bu çerçevede namaz, bireyden Allah'a doğru olan sözsüz haberleşme şeklini sembolize etmektedir. Nitekim namaz, insanın Allah'ın huzurunda duyduğu mükemmel saygının şekilsel ifadesini temsil etmektedir.¹¹⁰

İbadet ve dini törenlerdeki bütün bedensel tutumlar, bireyden Yüce Allah'a yönelen iletinin sözlü olmayan eylemsel tutumudur. Sözelimi beş vakit namaz ibadeti şekilsel açıdan Yüce Allah'ın huzurunda boyun eğişin; oruç, kurban, zekât ve hac, ise Allah'ın emrine uymanın bedenî bir dilidir. Sosyal hayatta da farklı törenlerde ve kutlamalarda, birtakım duygu ve fikirler, paydaş duygu içinde olan insanlarla beraber ortaya koymak, beden dilinin örnekleri arasında saymak mümkündür.¹¹¹ Her dem Allah'a muhtaç olan bir kul sürekli Allah'tan yardım istemesi, doğası gereğidir. Bu bağlamda namaz, Allah'tan yardım istemeye bir hazırlık olarak değerlendirilebilir. Âyetteki “*Beden yardımını sabır ve namazla isteyin.*”¹¹² emrinin, sabır ve namazın yardım istemenin bel kemiğini oluşturduğuna işaret ettiği söylenebilir.¹¹³

Bütün bu itaat ve huşu odaklı tutum ve davranışlar, gerek Yüce Allah'ın huzurunda mütevazı olmanın, gerekse yardım istemeye hazır olmanın bedensel dili olarak ifade edilebilir. Her an isteklerini dile getiren bireylerin taleplerini ortaya koymadan ibadet odaklı gerçekleştirdiği tutumlar ile Allah'a bağlılığını göstermiş olur. Ortaya konan böyle erdemli bir tavır, bir şey istemenin tabiatına da dikkat çekmektedir.

¹⁰⁴ Joe Navarro, *Beden Dili*, çev. Taylan Taftaf (İstanbul: Alfa Yayınları, 2007), 115, 211.

¹⁰⁵ Ömer Faruk Reza, *Bütün Yönleriyle Beden Dili* (İstanbul: Genç Gelişim, 2009), 14.

¹⁰⁶ Hayati Hökelekli, *Din Psikolojisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993), 233.

¹⁰⁷ Abdurrahman Kasapoğlu, “Bir Dini Tecrübenin İfade Simgesi: Rûku”, *Tabula Rasa Felsefe-Teoloji Dört Aylık Akademik Dergi* 9/31 (2003), 262.

¹⁰⁸ Abdurrahman Kasapoğlu, “Bir Dini Tecrübenin İfade Simgesi: Rûku”, 261.

¹⁰⁹ Hüseyin Certel, “İslami İbadetlerin Psikososyal İşlevleri”, *Ekev Akademi Dergisi* 3/1 (1998), 341-345.

¹¹⁰ İzutsu, *Kur'an'da Allah ve İnsan*, 139.

¹¹¹ Kara, *Kur'an'da Beden Dili*, 284-286.

¹¹² el-Bakara 2/45.

¹¹³ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kuran Dili* (İstanbul: Eser Kitapevi, 1979), 1/341.

6. Söz-Eylem Bütünlüğünü Yansıtan Beden Dilinin İletişime Etkisi

H. Muhammed (sav) yaklaşık 23 yıllık süreçte davasını insanlara iletebilmek için farklı iletişim tekniklerini ve kanallarını kullanmıştır. Bu iletişim tekniklerinden biri de sözsüz iletişimdir. H. Peygamber (sav) iletişim yöntemlerini vahiyyle şekillendirmiştir. Onun konuşurken seçtiği kelimelerin, iletişimin gerçekleştiği hal, zaman ve yere, dinleyici kitlesine, ses tonuna ve tınısına etki ettiğini söylemek mümkündür. Ayrıca kendisinin kullandığı kelimeler tümce içindeki diğer sözcüklerle olan ilişkisine göre anlam kazanmaktadır. Bütün bu önemli noktaların toplamı söz ötesi jest ve mimik gibi beden dilinin unsurlarına önem kazandırmaktadır.¹¹⁴

H. Muhammed'in (sav) örnekliliği, sağlıklı iletişimin vazgeçilmez bir ögesi olduğu dikkate anılırsa, onun (sav) muhataplarını etkilemedeki sözel ve beden dilinin başarısının ölçeği de kendiliğinden ortaya çıkacaktır. Bireyleri beden diliyle etkileyen H. Peygamber'in (sav) rol model olmaması düşünülemez. Nitekim onun "rol model olma niteliği" ve örnekliliğinin gereği, söz dilinin etkisinden daha çok başarılı bedensel iletişim ve dilinin iyi olmasından kaynaklanmaktadır. Nitekim kendisi bildiği ile amel ettiği için bu durum bedensel iletişime ve diline yansımıştır. Onun sözünden çok duruş ve davranışı muhataplarını etkilemiştir. Yalnızca şu iki kişiye gıpta edilir: Biri, Allah'ın kendisine verdiği malı Allah yolunda harcaııp tüketen; diğeri ise Allah'ın kendisine verdiği ilimle amel eden ve onu başkalarına öğretten kimse."¹¹⁵ Hadiste bedensel iletişim ve dile dair etkili iki unsur bulunmaktadır: Biri malın infak edilmesi diğeri se ilimle amel edip başkasına öğretmedir. Herhalde Bu iki önemli paylaşımda başarılı olmak iletişimdeki ve beden dilindeki performansla doğru orantılıdır. Ayrıca Kur'an onu, "Muhakkak sen yüce bir ahlak üzeresin"¹¹⁶ ve "İçinizden Allah'ın lütfuna ve ahiret gününe umut bağlayanlar, Allah'ı çokça ananlar için hiç şüphe yok ki, Resûlullah'ta güzel bir örneklilik vardır."¹¹⁷ tarzında vasıflandırırken, onun rol model olmasına dikkat çekmektedir.

Belirtmek gerekir ki H. Peygamber'in (sav) gönderiliş amaçlarından biri de insanlığa örnek ve model olmaktır. Sözelimi Hudeybiye antlaşması yapıldıktan sonra, antlaşmada yer alan maddelerden ötürü sahâbiler kederlenmişlerdi. Onlar, Kabe'nin kesinlikle tavaf edileceği beklentisiyle gelmiş ancak antlaşma, tavafın ertesi yıla ertelenmesiyle sonuçlanmıştır. Bundan ötürü H. Muhammed (sav), sahâbeye kurbanlarını kesmeyi emretmiş, Müslümanlar bu emir karşısında ağır davranmış, hiç kimse yerinden kalkıp kurbanını kesmeye yanaşmamıştır. H. Muhammed (sav), bu emri üç kere tekrar etmiş, sahâbe, tavaf etmeden Medine'ye dönmeyi kabul etmemişlerdi. Bunun üzerine H. Peygamber (sav) çadırına geçmişti. Eşi Ümmü Seleme onun bu kederli halini görünce, "Bu saatten sonra onlara bir şeyi yapmalarını söyleme, kendi kurbanını boğazla, ihramdan çıktığını ilan etmek için tıraşını ol. Bunları gören sahâbe, senin yaptıklarını örnek alırlar." dedi. H. Muhammed'in (sav) bu tutumundan etkilenen sahâbe de kalkıp kurbanlarını kesti ve ihramdan çıktı. Her yönüyle muhataplarına örnek olan H. Peygamber'in (sav) burada da sorunu çözümsüz bırakması mümkün değildi. O, uygulamalı olarak çözüm üretmenin gerekliliğine vurgu yapmaktadır. Onun rol model olma yönü, içsel-dışsal ve zihinsel-ruhsal-bedensel bütün benliği ile İslam'ı içselleştirerek hayatına yansıtmayı kapsamaktadır. H. Muhammed'in sözlerini beden diliyle ortaya koyması ve sahâbenin hem kulaklarına hem de gözlerine hitap etmesi, iletişimin daha etkili ve verimli olmasına altyapı hazırlamıştır.¹¹⁸

Bilindiği üzere bedeninin katılmadığı söylemlerde psikolojik verim azalır. Katılım gösterip de beden dili sözle zıtlık oluşturduğunda bedeninin diline itibar edilerek söze güven kalmaz.¹¹⁹ Nitekim âyetlerde "Ey iman edenler! Niçin yapmayacağınız şeyleri söylüyorsunuz? Yapmayacağınız şeyleri söylemeniz Allah katında çok çirkin bir davranıştır."¹²⁰ ve "Tevrat'la yükümlü tutulup da onun hakkını vermeyenlerin

¹¹⁴ Yusuf Macit, "Beden Dili: H. Peygamber Örneği", *İğdir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 1 (Nisan 2012), 29-44.

¹¹⁵ لا حسد إلا في اثنتين: رجل آتاه الله مالا، فسلطه علىهلكته في الحق، ورجل آتاه الله حكمة، فهو يقضي بها ويعلمها Buhari, "İlim", 15.

¹¹⁶ el-Kalem 68/4.

¹¹⁷ el-Ahzâb 33/21.

¹¹⁸ M. Süleyman Aşkar, *Efalu'r-rasûl* (Beyrut: Müessesetü'r-risâle,1988),2/76-78, 127.

¹¹⁹ İsa Kayaalp, *İletişim ve Dil* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998), 115.

¹²⁰ es-Saff 61/2-3.

durumu, “koca koca kitaplar taşıyan merkebin durumuna benzer. Allah'ın âyetlerini yalan sayan kavmin misali ne kötü! Allah zalimler topluluğunu doğru yola çıkarmaz.”¹²¹ şeklinde ifade edilmiştir. Bu âyetler hakkında iki tür tefsirin varlığından söz edilebilir: Birinci yoruma göre “Ey iman edenler” tarzındaki hitabın Kur'an'ın genel kullanımı çerçevesinde müminlere olduğuna göre âyetlerde, söz ve edimleri arasında paradoks bulunan samimi müminlere uyarı yapılmakta veya Müslüman'a söz-eylem birlikteliğine uygun bir yaşamın benimseyicisi olmasına dikkat çekilmektedir. Bir diğer tefsire göre, âyetin bağlamı ve 5. âyette ifade edilen imanlarındaki samimiyetsizlik nedeniyle peygamberlerini inciten ve Hz. Mûsâ'nın kavminden söz edilişi göz önünde bulundurulursa buradaki hitabın münafıklara olduğu anlaşılmaktadır. Buna göre âyete “Ey iman etmiş gibi görünenler” şeklinde bir anlam yüklenmekte ve söz-edim arasında birlikteliği sağlamayan ikiyüzlü kimseler azarlanmaktadır.¹²² İlahi vahyin sözel yönünü önemsemekle beraber nesnel, duygusal ve ilişkisel iletişim kanalları yoluyla onun aktarılmasının da önemli olduğu bir kez daha net anlaşılmaktadır. Neticede her iki âyette de söz-amel uyumsuzluğunun değersizliğine ve anlamsızlığına dikkat çekilmektedir.

Ayrıca âyette geçen “söylenen sözü” içeriğine ilişkin iki yorumun yapıldığı görülmektedir: ı. Bireyin yapmayacağı bir şeyi söylemesi, ıı. Kendi eylemlerinin aksine bir bilgi vermesi pratiğe dökmediği bir şeyi eyleme geçirmiş gibi. Tefsir külliyatında gelen bu yorumların temelini oluşturan birçok hadise anlatılmaktadır.¹²³ Bu çerçevede âyetin inişine neden olan olarak zikredilen hadiseler, âyetlerin tefsirinde yararlanılmakla beraber¹²⁴, âyet-i kerimede söz-eylem uyumsuzluğundan kaçınmanın önemine dair bir mesajın verildiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla bu ikazın, söz ve edimlerin kendi içinde tutarlılık bulunması gereksinimini kuşatmaktadır.¹²⁵ Âyetlerdeki eleştiri salt Tevrat'taki hükümlerle yükümlü olanlara değil benzer tutumu sergileyen diğer bütün ilâhî dinlerin mensuplarına da yapılmaktadır.¹²⁶ Söz-eylem bütünlüğünün övülmesi veya ortadan kaldırılmasının kınanması evrensel bir değer olarak da değerlendirilmek mümkündür.

Sonuç

Beden dilinin verdiği mesajı anlamının en iyi ve en doğru yolu beden ve organlarının hareketlerinin bir bütün olarak değerlendirmekten geçtiğini söylemek mümkündür. Araştırmalara göre, sözel olmayan işaretler ve simgeler, sözel kanaldan daha etkilidir. Ayrıca ikisi arasında çelişki olduğunda, insanlar sözel ifadelerle bakmadan sözel olmayan hareketleri dikkate almışlardır. Beden dili yoluyla verilen bilgi, bireyin nasıl algılanacağına belirleyici olabilmektedir. Sözgelimi yüzde beliren duygu ve düşünceler konuşulan kişinin içinde olduğu ruhsal hali analiz etmede ciddi anlamda bir ipucu vermektedir.

Baştan sona bir mesaj yumağı niteliğine sahip olan Kur'an'ın gayesi, getirdiği ilahî temel esasları en iyi bir şekilde anlatmak, açıklamaktır. Ayrıca Kur'an'da bu mesajlar karşısında insanların, gerek sözlü gerekse bedensel işaretlerle nasıl tepki verdikleri tespit edilmiş ve böylelikle verilen cevapların iletişimdeki yerine ve fonksiyonuna temas edilmiştir. Kur'an, bazen ilk muhatapların ilahî mesaj karşısındaki davranışlarına vurgu yapmış, bazen de kıyamete kadar gelecek insanların dinî temel ilkelere karşı sergiledikleri tutumları ortaya koymuş böylelikle insan psikolojisinin temel özellikleri hakkında bilgi vermiş, bu amaçla konuşmanın anlamsız olduğu yerde beden dilini önermiştir. Ayrıca Yüce Kur'an'da bir mesaj karşısında olumsuz tutum içinde olan bir kimsenin, bu tavrını bedensel hareketlerle nasıl ortaya koyduğuna ilişkin bilgiler mevcuttur.

¹²¹ Cuma 62/5.

¹²² Ebü'l-Kasım Mahmud b. Ömer b. Muhammed el-Harizmî ez-Zemahşerî, *el-keşşâf an hakaiki gavâmizi't-tenzîl ve uyûni'l-ekavîl fi vücûhi't-te'vîl* (Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-Arabiyyi,1407) 4/92.

¹²³ Ebü Ca'fer Muhammed b. Cerir b. Yezid el-Âmülî et-Taberî el-Bağdâdî, *Câmiü'l-beyan an tevîli âyi'l-Kur'an* (y.y.: Dârü Hicr,1422), 28/83-85.

¹²⁴ Bedreddin Çetiner, *Esbab-ı Nüzul* (İstanbul: Çağrı Yayınları,2002), 2/876.

¹²⁵ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 5/58-259.

¹²⁶ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 5/272-273.

Kur'ân' beden dilinin ifade vasıtası olan baş, yüz, göz, kaş, alın, yanak, kulak, el, ayak, bacak ve omuz hareketleri, bakış tarzları, oturma, kalkma ve yürüme şekilleri gibi eylemler, anlamlandırılarak verilmek istenen mesajlara araç kılınmıştır. Beden dilini oluşturan vücuttaki farklı organların ayrı ayrı rolü ve fonksiyonu vardır. Bunlardan en çok alıcı ve verici konumda olan ise baş bölgesi, yani mimiklerdir ve burada da göz önemli yer tutmaktadır. Bunun dışında iletişimde etkisi büyük olan yüz, dudak, el, kol, ayak gibi organlar gelmektedir. Konu kapsamında gelen âyetlere bakıldığı zaman beden dilinin, ibadetlerin ve ibadet ortamlarının dili ile paralellik arz ettiğini görmek mümkündür.

Beyanname

- 1. Finans/Teşvik:** Yazar, çalışmada herhangi bir finans/teşvik kullanılmadığını beyan etmektedir.
- 2. Çıkar Çatışması:** Yazar, çalışmada herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmektedir.
- 3. Etik Beyan:** Yazar, bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulduğunu beyan etmektedir. Bu araştırma için Etik Kurul İzni gerekmemektedir.

Kaynakça

- Abdilbâki, Muhammed Fuâd b. Sâlih el-Mısıfî. *el-mu'cemü'l-müfehres li-elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm*. Kahire: Dârü'l-hadis, 2001.
- Adair, John. *Etkili İletişim Yönetim Silahlarının En Önemlisi*. çev. Ömer Çolakoğlu. İstanbul: Babıali Kültür Yayıncılığı, 2013.
- Akalın, Mehmet. *Modern Linguistiğe Giriş*. İzmir: Ticaret Matbaacılık, 1983.
- Akarsu, Bedia. *Felsefe Terimleri Sözlüğü*. Ankara: İnkılap Kitabevi, 1987.
- Altuntaş, Hali-Şahin, Muzaffer. *Kur'ân-ı Kerim Meâli*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2010.
- Âlûsî, Ebü's-Senâ Şihâbüddîn Mahmûd b. Abdillâh b. Mahmûd el-Hüseynî. *Rûhu'l-meânî fi tefsîri'l-Kur'âni'l-azîm ve's-sebi'l-mesânî*. 15 Cilt. Beyrut: Dârü ihyâi't-türâsi'l-Arabiyyi, t.y.
- Aşkar, M. Süleyman. *Efalu'r-Rasul*. Beyrut: Müessesetu'r-Risale, 1988.
- Aydeniz, Hüsnü. "Dini Semboller, Sembolün Anlam Kaybı ve Etkilerine Gelenekselci Bir Yaklaşım (Rene Guenon Örneği)". *Ekev Akademi Dergisi* 48/15 (2011), 81.
- Bal, Hüseyin. *İletişim Sosyolojisi*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Yayınları, 2004.
- Baltaş, Zuhâl-Acar. *Bedenin Dili*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1992.
- Başkan, Özcan. *Bildirişim, İnsan Dili ve Ötesi*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 1988.
- Bayraklı, Bayraktar. *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kuran Meâli*. 22 Cilt. İstanbul: Bayraklı Yayınları, 2007.
- Certel, Hüseyin. "Dinî İletişim ve Liderlik Açısından Hz. Peygamber'in Sıfatları", *VII. Kutlu Doğum Sempozyumu (Tebliğler)*, 245-249. Ed. İsmail Yakıt. Isparta: Tuğra Matbaası, 2004.
- Condillac, Etienne Bonnot De. *İnsan Bilgilerinin Kaynağı Üzerine Bir Deneme*. çev. M. Katırcıoğlu. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1992.
- Cüceloğlu, Doğan. *İnsan ve Davranışı*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2006.
- Cüceloğlu, Doğan. *Yeniden İnsandan İnsana*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1999.
- Çetiner, Bedreddin. *Esbâb-ı Nüzûl*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 2002.
- Derveze, İzzet. *et-tefsîrü'l-Hadis*. çev. Şaban Karataş vd. 7 Cilt. İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2014.
- Dökmen, Üstün. *İletişim Çatışmaları ve Empati*. İstanbul: Sistem Yayıncılık, 1995.
- Durmuş, İsmail. "Remiz". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 34/556-558. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2007.
- Endelüsî, Ebu Hayyan Muhammed b. Yusuf. *el-bahrü'l-muhît fi't-tefsîr*. thk. Sıdkı Muhammed Cemil. 10 Cilt. Beyrut: Dârü'l-fikir, 1420.
- Geçikli, Fatma. *Halkla İlişkiler ve İletişim*. İstanbul: Beta Yayınları, 2010.
- Geçtan, Engin. *Psikanaliz ve Sonrası*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2000.
- Gürcan, Halil İbrahim. *Medya ve İletişim*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını, 2012.
- Hökelekli, Hayati. *Din Psikolojisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993.
- İbni Manzur, Ebü'l-Fazl Cemalüddin Muhammed b. Mükerrrem b. Ali b. Ahmed. *Lisanü'l-Arab*. 10 Cilt. Beyrut: Dârü Sadr, 2010.
- Izutsu, Toshihiko. *Kur'ân'da Allah ve İnsan*. çev. Süleyman Ateş. Ankara: Kevser Yayınları, t.y.

- İbn Cevziyye, Ebü'l-Ferec Cemalüddin Abdurrahman b. Ali b. Muhammed el-Bağdâdî. *Zâdü'l-mesîr fî ilmi't-tefsîr*. thk. Abdurrezzak Mehdî. 4 Cilt. Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-Arabiyyi,1422.
- İbni Kesir, Ebu'l-Fidâ İsmail b. Ömer. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, thk. Muhammed Hüseyin Şemsuddin, Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, 1419.
- Kara, Necati. *Kur'an'da Beden Dili*. İstanbul: Ensar Yayınları, 2004.
- Karaman, Hayrettin vd. *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*. 5 Cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006.
- Karataş, Mustafa. *Hz. Peygamberin Beden Dili*. İstanbul: Nun Yayıncılık, 2008.
- Kasapoğlu, Abdurrahman. "Kişilik Eğitimi Açısından Hac İbadeti", *Diyanet İlmî Dergi* 44/1 (2008),94-118.
- Kaşıkçı, Ercan. *Beden Dili*. İstanbul: Hayat Yayınları, 2002.
- Kayaalp, İsa. *İletişim ve Dil*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998.
- Kurtubî, Ebü Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh. *el-câmi li-ahkâmi'l-Kur'ân*. thk. Ahmed Berdûnî-İbrahim Etfeyyîş. 20 Cilt. Kahire: Dârü'l-kütübi'l-Mısriyye, 2. Basım,1964.
- Tokat, Latif. *Dinde Sembolizm*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2004.
- Macit, Yusuf. "Beden Dili: Hz. Peygamber Örneği". *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 1 (Nisan 2012), 29-44.
- Molcho, Samy. *Beden Dili Sessiz Diliniz*. çev. Emine Tülin Batır. İstanbul: Gün Yayıncılık, 2000.
- Navarro, Joe. *Beden Dili*. çev. Taylan Taftaf. İstanbul: Alfa Yayınları, 2007.
- Neseî, Ebü'l-Berekat Hafızüddin Abdullah b. Ahmed b. Mahmud. *Medârikü't-tenzîl ve hadaikü't-te'vîl*. 3 Cilt. Beyrut: Dârü'l-kelimi't-tayyib,1998.
- Özgüven, İbrahim Ethem. *Ailede İletişim ve Yaşam*. Ankara: Pdrem Yayınları, 2010.
- Pease, Allen. *Beden Dili*. çev. Yeşim Özben, İstanbul: Rota Yayınları, 1997.
- Râzî, Ebü Abdillâh (Ebü'l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin et-Taberistânî. *Mefâtihu'l-gayb*. 32 Cilt. Beyrut: Dârü ihyai't-türâsi'l-Arabiyyi, 3. Baskı, 1420.
- Reca, Ömer Faruk. *Bütün Yönleriyle Beden Dili*. İstanbul: Genç Gelişim, 2009.
- Schober, Otto. *Beden Dili*. çev. Süeda Özbent. İstanbul: Arion Basım Yayınları, 1994.
- Taberî, Ebü Cafer Muhammed b. Cerir b. Yezid el-Âmülî el-Bağdâdî. *Câmiü'l-beyan an te'vîli âyi'l-Kur'ân*. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî. 24 Cilt. b.y.: Dârü Hicr,1422.
- Wolfgang Zielke. *Sözsüz Konuşma*. çev. Esat Mermi. İstanbul: Say Yayınları, 1993.
- Yazır, Elmalılı Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*. 10 cilt. İstanbul: Eser Kitapevi, 1979.
- Yıldırım, Celal. *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*. 14 Cit. İstanbul: Anadolu Yayınları,2007.
- Yüksel, Ahmet Haluk. *İletişim, Din Hizmetlerinde İletişim ve Halkla İlişkiler*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2006.
- Zemahşerî, Ebü'l-Kasım Mahmud b. Ömer b. Muhammed el-Harizmî. *el-keşşâf an hakâiki gavâmizi't-tenzîl ve uyûni'l-ekavîl fî vücûhi't-te'vîl*. 4 Cilt. Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-Arabiyyi, 3. Basım,1407.